

VI. évfolyam.
1928.

2. szám,
február.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL.

Megjelenik Havonta.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 10 pengő
Félévre . . . 5 "
Közhev. / 1 évre. 6 "
közalk. / félévre. 3 "

Igazgató:

KOVÁCS ALAJOS dr.
h. államtitkár, a M. Tud. Akad. I. tagja.

Szerkesztő:

DOBOVITS SÁNDOR dr.
miniszteri osztálytanácsos.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest,
II., Keleti Károly-utca 7.

TELEFON: T. 207-72.

TARTALOM:

	Old.	Old.
<i>Terület és népesség.</i>		<i>Irodalmi Szemle.</i>
A nyelvismeret, mint a nemzetiségi statisztika ellenőrzője. II. közl. — Kovács Alajos dr.	133	Könyvismertetések 229
Magyarország népmozgalma az 1927. évben	156	Jordan Károly: Matematikai statisztika.
		Teleszky János: A magyar állam pénzügyei a háború alatt.
<i>Szociális statisztika.</i>		Könyvtári szaporulat 232
Munkanélküliség és munkapiac	158	Folyóiratszemle 233
<i>Mezőgazdaság.</i>		<i>Egyéb.</i>
Kendertermelési és gyártási eredményeink. — Sajóhelyi István	161	A Nemzetközi Statisztikai Intézet kairói (XVII.) ülészaka.
A kereskedelmi forgalomba kerülő búza és rozs mennyisége és minősége. — Konkoly Thege Gyula dr.	167	I. Gondolatok a Nemzetközi Statisztikai Intézetről. — Thirring Gusztáv dr. 236
Az elemi csapások 1927-ben. — Sajóhelyi István	184	II. A kairói ülésen tárgyalt demográfiai kérdések. — Kovács Alajos dr. 240
A világ cukortermelése 1927/28-ban	188	III. A kairói ülésen tárgyalt gazdaságstatisztikai kérdések. — Fellner Frigyes dr. 247
<i>Kereskedelem és közlekedés.</i>		Régi statisztikai adatok 252
Magyarország külkereskedelme az 1927. évben. — Kádas Károly dr.	190	Néptömrőlés.
Nemzetközi készletstatisztika	200	Magyar Kereskedelmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság 254
Magyarország gépjárműállománya. — Várszeghy János dr.	201	Személyi hírek. — Szakosztály ülések.
Közúti forgalmi balesetek 1928 január hónap	218	Magyar Statisztikai Társaság 258
<i>Árstatisztika és pénzügy.</i>		Előadói ülések. Surányi-Unger Tivadar: A statisztikai módszer szerepe a közgazdaságtanban. — Thirring Gusztáv, Kovács Alajos, Fellner Frigyes: Beszámoló a Nemzetközi Statisztikai Intézet XVII. kairói ülészakáról.
1928 januári árstatisztikai és pénzügyi jelzőszámok	222	<i>Kisebb közlemények</i>
1. Áralakulás. — 2. A pénzügyi betétek. — 3. A részvények értéke. — 4. Fizetési képességek. — 5. Váltóóvások.		M. kir. Központi Statisztikai Hivatal (Szervezés. — Halálozás). — Nemzetközi ipargészségügyi kongresszus és munkásvédelmi kiállítás Budapesten. — Személyi hírek. (Yves Guyot ?). — A vándormozgalom. — A világ hajóépítése 1927-ben. — Terméseredmények.
Az aranytartalékok nemzetközi adatai	225	Magyarország gazdasági jelzőtáblája. 262
<i>Konzuli jelentések.</i>		I. Évi adatok — II. Havi adatok. — III. Rajzok a gazdasági jelzőtáblához. (Népmozgalom. — Szélettermelés. — Külkereskedelmi forgalom. — Csődök és egységek. — A rádióvevőberendezések száma).
Esztország	227	

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével van megengedve.

Ára: 1 pengő 50 fillér.

VIe année.
1928.

N° 2.
Février.

REVUE HONGROISE DE STATISTIQUE

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE DU ROYAUME DE HONGRIE.

Paraît chaque mois. — Abonnement :
Hongrie.

Un an 10 pengós
6 mois 5
Etranger, port compris.
Un an 12 pengós
6 mois 6

Directeur :
Dr ALOÏSE KOVÁCS
sous-secrétaire d'Etat, membre corresp. de
l'Académie Hongroise des Sciences.

Rédacteur :
Dr ALEXANDRE DOEROVITS
conseiller de section.

Rédaction et administration :

Budapest,
II., Keleti Károly-u. 7.

Téléphone: T. 207-72.

SOMMAIRE :

	Page	Page
<i>Territoire et population.</i>		Accroissement de bibliothèque 232
La connaissance de langue comme		Reuves 233
contrôle de la statistique des nation-		<i>Autres.</i>
nalités. II ^e publ. — <i>Dr Aloÿse Kovács</i>	133	XVIIe Session, au Caire, de l'Institut
Mouvement de la population de la		International de Statistique.
Hongrie en 1927.	156	I. Idées sur l'Institut Internatio-
<i>Statistique sociale.</i>		nal de Statistique. — Dr Gus-
Chômage et marché du travail en Hongrie	158	<i>tave Thirring</i> 236
<i>Agriculture.</i>		II. Les questions démographiques
Résultats de la production et de la		discutées à la Session du Caire.
fabrication chanvrières en Hongrie.		— <i>Dr Aloÿse Kovács</i> 240
— <i>Etienne Sajóhelyi</i>	161	III. Les questions de statistique
Quantité et qualité du froment et du		économique discutées à la Ses-
seigle mis en circulation commer-		sion du Caire. — Dr Frédéric
ciale en Hongrie. <i>Dr Jules Konkoly Thege</i>	167	<i>Fellner</i> 247
Sinistres en Hongrie, 1927. — <i>Etienne</i>		Données statistiques anciennes 252
<i>Sajóhelyi</i>	184	Agglomération de population.
Production mondiale du sucre en 1927-1928	188	Commission hongroise pour la fixa-
<i>Commerce et communications.</i>		tion des valeurs de statistique com-
Commerce extérieur de la Hongrie		merciale 254
en 1927. — <i>Dr Charles Kidas</i>	190	Nouvelles personnelles. — Séances de section.
Statistique internationale des stocks	200	Société Hongroise de Statistique. 258
Effectif des véhicules à moteur en		Séances d'étude. <i>Theodore Suranyi-Unger</i> :
Hongrie — <i>Dr Jean Várszeghy</i>	201	Rôle de la méthode statistique dans l'éco-
Accidents de la circulation en Hon-		nomie politique. — <i>Gustave Thirring, Aloÿse</i>
grie, janvier 1928	218	<i>Kovács, Frédéric Fellner</i> : Compte rendu de
<i>Finances. — Prix.</i>		la XVII ^e Session, au Caire, de l'Institut In-
Indices de statistique de prix et de finan-		ternational de Statistique.
ces pour janvier 1928 en Hongrie	222	Petites communications 259
1. Formation de prix. — 2. Dépôts en banque		Office central royal hongrois de statistique.
— 3. Valeur des actions. — 4. Insolvabilités.		(Nomination. — Décès). — Congrès inter-
— 5. Lettres de change protestées.		national d'hygiène industrielle et exposition
Données internationales sur les réserves-or	225	de protection ouvrière à Budapest. — Nou-
<i>Rapports consulaires.</i>		velles personnelles. (<i>Yves Guyot</i> ?) — Mou-
Estonie	227	vement migratoire. — Construction de navi-
<i>Revue littéraire.</i>		res du monde en 1927. — Résultats de pro-
Chronique de livres	229	duction agricole.
<i>Charles Jordan</i> : Statistique mathématique.		Tableau économique de la Hongrie. 262
<i>Jean Teleszky</i> : Les finances de l'Etat hon-		I. Données annuelles. — II. Données men-
grois pendant la guerre.		suelles. — III. Graphiques du tableau écono-

La reproduction des articles est permise, à condition d'indiquer la source.

Prix du numéro: 1 pengó 50 fillérs.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ szöveges ismertetés keretében *rajzok* (grafikonok) alkalmazásával *gyorsan*, könnyen érthetően és mérlelhetően közli a hazai és külföldi népesedési, közegészségügyi, kulturális, szociális, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési, pénzügyi, közigazgatási, bűnügyi, stb. **statisztikai adatokat**. Célja a háború óta teljesen megváltozott hazai állapotok feltárása és nemzetközi viszonylatban való megvilágítása, továbbá a statisztikai adatgyűjtések szükségességének, célszerűségének és gyakorlati hasznának bemutatása.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ az 1928. évben is havonként, változatlan terjedelemben jelenik meg. Előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 10 pengő, félévre 5 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 6 pengő, félévre 3 pengő*

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ ezidőszert *negyedévenként* megjelenő füzetek részletes és rendszeresen visszatérő táblázatokban közlik Magyarország legújabb népesedési, közegészségügyi, vándorlási, külkereskedelmi forgalmi és árstatisztikai adatait, valamint időszakosan (függetlenül) megjelenő táblázatokban nyilvánosságra hozzák a fontosabb mezőgazdasági, ipari stb. statisztikai adatokat és a társadalmi biztosítások statisztikai eredményeit.

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is):

egész évre 12 pengő. Egy negyedévi összevont szám ára 4 pengő.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re **együttesen** is lehet előfizetni.

A két közlemény együttes (kombinált) előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 20 pengő, félévre 10 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 16 pengő, félévre 8 pengő.*

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re a magyar kir. központi statisztikai hivatalnál (**Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14.**) lehet előfizetni.

Felkérjük t. Előfizetőinket, hogy a pontos expedíció érdekében ugyanerre a címre sürgősen közölgjék az esetleges címváltozásokat és az előfizetési díj beküldése kapcsán nevüket és lakásuk pontos címét olvashatóan írva tudassák a kiadóhivattal.

Legújabban megjelent művek:

Konkoly Thege Gyula dr.:
Magyarország mezőgazdasági statisztikájának szervezése

A mű, melyet szerzője a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet megbízásából írt, az utóbbi időben mélyreható változásokon keresztülment mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtés egész rendszerével foglalkozik.

Ára 5 pengő

Jordan Károly dr.:
Matematikai statisztika

Ez az első ilyen tárgyú magyar nyelvű mű, amely a matematikai statisztika rendszerét, problémáit és újabb eredményeit ismerteti. A könyv francia nyelven is megjelent és a külföldi matematikai statisztikai irodalomnak egyik standard munkája.

Ára kötve 13 pengő

**Annuaire
Statistique Hongrois
1923-25**

A legújabban megjelent francia nyelvű kötet tartalma teljesen megegyezik a Magyar Statisztikai Évkönyv megfelelő évfolyamával.

|||||

Ára 10 pengő

A felsorolt könyvek megrendelhetők és megszerezhetők:

**A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatalban
Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14. ajtó**

A nyelvismeret, mint a nemzetiségi statisztika ellenőrzője.

La connaissance de langue comme contrôle de la statistique des nationalités.¹⁾

II. (befejező) közlemény. — *IIe publication (fin).*

III. A nemzetiségi és nyelvismereti statisztika módszere és eredményei más államokban.

A magyar statisztikai adatoknak ilyen ismertetése és részletes feltárása után szemlét tartunk azok felett a módszerek felett, ahogyan az egyes európai és Európán kívüli államok a nemzetiségi és nyelvismereti statisztikát felveszik, feldolgozzák és közzéteszik. Ez az ismertetés természetesen nem lehet olyan tökéletes, mint a magyarországi módszernek és eredményeknek ismertetése, amelyet a sorok írója, mint a munkálatoknak több évtizeden át vezetője, személyes tapasztalatból részletesen tárhat fel, csupán arra szorítkozhatik, ami az egyes államok statisztikai kiadványaiból, azokban található ismertetésekből és esetleg a rendelkezésre álló felvételi nyomtatványokból megállapítható.

Az ismertetést bizonyos kritikai megjegyzésekkel is fogjuk kísérni. Sine ira et studio csupán abból a szempontból, hogy az illető állam nemzetiségi és nyelvismereti statisztikája megfelel-e a statisztikai tudomány azon követelményeinek, amelyeket fentebb felállítottunk.

Az ismertetést bizonyos földrajzi sorrendben fogjuk végezni, nyugatról és északról kelet, illetőleg dél felé haladva.

1. Nagy-Britannia és Írország.

Az Egyesült Királyságnak rendszeres nemzetiségi statisztikája nincs, ellenben felvételek történtek és történnek a beszélt nyelvekről. A felvétel csak Skóciában és Írországban terjed ki az ország egész területére, Angliában azonban csupán Wales és Monmouthshire tartományok területére. A felvétel azonkívül a mondott területeken csak az angol és gael, az angol és ír, illetőleg az angol és welsh nyelv ismeretére terjed ki. Nem lehet tehát megállapítani, hányan beszélnek e nyelveket anyanyelvük gyanánt, mennyi tehát a gael, ír és welsh anyanyelvűek összes száma és hányan tudnak közülről angolul, nem is szólva arról, hogy Anglia egyéb területein is, amelyekre a nyelvi felvétel nem terjed ki, a

bevándorlás folytán jelentékeny számban növekszik e nyelvekhez tartozók, vagy azokat értők száma. Hibája továbbá a felvételnek, hogy még a megjelölt területeken sem terjed ki az összes lakosságra, hanem csak a három éven felüliekre, sőt 1891-ben Angliában a két éven felüliekre. Az adatok tehát nem mutathatják az illető terület egész lakosságának nyelvismeretét sem s e mellett az 1891. évi adatokkal nem is hasonlíthatók össze teljes pontossággal.

Ami a feldolgozást és az eredmények közzétételét illeti, Írországban és Angliában az adatok korcsoportok szerint is közzé vannak téve, sajnos azonban nem tíz, hanem húsz éves korcsoportokban, ami nem teszi lehetővé ugyanannak a korcsoportnak, illetve az ugyanazon években születteknek későbbi évtizedekben való megfigyelését. Írországban azonkívül 1900-ban a 30 éven felüliek már csak egy ösz-

21. A nyelvismeret fejlődése Walesben és Monmouthshireben 1891-től 1921-ig.²⁾

Développement de la connaissance de langue dans le pays de Galles et en Monmouthshire de 1891 à 1921.²⁾

Beszélt nyelv <i>Langue parlée</i>	1891	1901	1911	1921
	százalékban — %			
Csak welsh <i>Seulement gallois</i> . . .	30.1	15.1	8.5	6.3
Welsh és angol <i>Gallois et anglais</i> . . .	23.9	34.8	35.0	30.8
Csak angol <i>Seulement anglais</i> . . .	45.0	49.8	53.7	58.9
Egyéb és ismeretlen <i>Autres et inconn.</i> . . .	1.0	0.3	2.8	4.0
Általában welshül tud <i>Savaient en général le gallois</i>	54.0	49.9	43.5	37.1
Általában angolul tud <i>Savaient en général l'angl.</i>	68.9	84.6	88.7	89.7

¹⁾ Pour le résumé français, voir n° de janvier, page 1, de la Revue.

²⁾ 1891-ben a 2 éven felüli, 1901-től a 3 éven felüli népességben. — Pour 1891, population au-dessus de 2 ans; à partir de 1901, populat. au-dessus de 3 ans.

szegben vannak kimutatva, 1911-ben pedig a korcsoportok szerint való részletezés teljesen elmaradt, a háború utáni időből pedig egyáltalán nem közöltettek még sem anyanyelvi, sem nyelvismereti adatok, sem az Ir szabadállamról, sem északi Írországról.

A meglevő adatok mindenütt az angol nyelv rohamos térfoglalásáról számolnak be. Walesben és Monmouthshireban a négy utolsó népszámlálás szerint a 21. tábla szerint alakultak a viszonyok.

A számbavett lakosság között e szerint 1891-ben még 54% tudott welsh nyelven, 1921-ben fokozatos esökkenéssel már csak 37·1%. Az angol nyelvismeret ugyanezen idő alatt 68·9%-ról 89·7%-ra szökött.

A korcsoportok szerint részletezett adatok ugyanezt a folyamatot még élelnekben mutatják.

A welsh nyelven tudók aránya ugyanis korcsoportok szerint 1911-ben és 1921-ben a következő volt:

Korcsoport	Az oldalt megnevezett korcsoportból welsh nyelven tud % ban	
	1911	1921
3—5 éves	30·4	26·7
5—10 "	36·2	29·4
10—15 "	39·7	32·2
15—25 "	40·6	34·5
25—45 "	44·0	36·9
45—65 "	52·9	44·9
65 éven felül	60·2	51·9
Általában:	43·5	37·1

A fiatalabb korosztályokban tehát fokozatosan kevesebb a welshül tudó, annál több természetesen az angolul tudó, de érdekes, hogy itt is, mint a magyar adatoknál, az angolul tudók legmagasabb aránya az iskolából legutóbb kikerült 15—25 éveseknél mutatkozik.

Skóciában hasonló folyamatot lehet megfigyelni azzal a különbséggel, hogy itt

már jóval kevesebb a gaelül beszélők száma és aránya, sőt a csak gael nyelven beszélők száma már egészen jelentéktelenre zsugorodott össze. (L. 22. sz. táblát.)

22. A gael nyelv ismeretének fejlődése Skóciában 1881—1921-ig.¹⁾

Développement de la connaissance du gaélique en Ecosse, de 1881 à 1921.¹⁾

Beszélt nyelv <i>Langue parlée</i>	1881	1891	1901	1911	1921
Csak gael nyelven beszél — <i>Parlaient seulement gaélique</i>	?	43.738	28.106	18.400	9.829
Gael és angol nyelven beszél — <i>Gaélique et anglais . . .</i>	?	210.677	202.700	183.998	148.950
Összesen gael nyelven tud — <i>Savaient le gaélique au total.</i>	231.594	254.415	230.806	202.398	158.779
A lakosság %-ában — <i>En % de la population</i>	6·2	6·3	5·2	4·3	3·5

¹⁾ 1901-től a 3 évenfelüli népességben —
A partir de 1901, populat. au-dessus de 3 ans.

Itt az abszolút és relatív esökkenés már 1891 óta mutatkozik, most már olyan rohamos, hogy a gael nyelv kipusztulása csak idők kérdése. 1911-ben a 20 éven felüli lakosságból még 5·7%, a 20 évnél fiatalabból ellenben már csak 2·2% tudott gael nyelven.

Írországnak legmesszebb megye vissza a nyelvismeretre vonatkozó statisztikája. Már az 1861. évi népszámlálás felvette a csupán ír, továbbá az ír és angol nyelven beszélők számát. Ezekben az adatokban 1911-ig következő fejlődés mutatkozik. (L. a 23. sz. táblát.)

23. A nyelvismeret fejlődése Írországnak 1861-től 1911-ig.

Développement de la connaissance de langue en Irlande, de 1861 à 1911.

Beszélt nyelv — <i>Langue parlée</i>	1861	1871	1881	1891	1901	1911
Csak ír nyelven beszél — <i>Parlaient seulement irlandais</i>	163.275	103.562	64.167	38.192	20.953	16.873
Ír és angol nyelven beszél — <i>Irlandais et anglais</i>	942.261	714.313	885.765	642.053	620.189	565.573
Összesen írül tud — <i>Savaient Irlandais, au total</i>	1.105.536	817.875	949.932	680.245	641.142	582.446
A lakosság %-ában — <i>En % de la population</i>	19·1	15·1	18·2	14·5	14·4	13·3

Irorszáiban eszerint az ír nyelv ismerete nem ment vissza olyan rohamosan, mint Walesben és Skóciában a kelta nyelvek tudása, abszolút számban azonban itt is igen nagy a csökkenés, minthogy tudvalevőleg Irország összes lakossága is ez alatt az idő alatt 5,800.000-ról 4,400.000-re fogyott. Látszik azonban, hogy a közölt adatok némileg bizonytalanok, mert 1871-ről 1881-re igen erős növekvés mutatkozik, a következő évtizedben pedig újra szinte indokolatlan esökkenés jelentkezik. Az Ir Szabadállam megalakulása bizonyára újabb lökést fog adni az ír nyelv feléledésére, ezért igen kívánatos volna, hogy erről a folyamatról mielőbb statisztikai adatok álljanak rendelkezésre.

Norvégia.

Norvégia külön kérdezi a nemzetiséget és a nyelvet, „mely az illető otthonában beszéltek”. A nemzetiséget a szülők származása szerint állapítják meg, nyelv gyanánt pedig a tényleg beszélt nyelvet fogadják el. E mellett kimutatják a nemzetiséget a nyelvvel kombinálva is. A származásnál ki vannak mutatva a nem keresztetett, azután az első és második generációban keresztetett fajok, mintegyik csoport ismét a nyelvvel kombinálva. A felvétel eredményét a három utolsó népszám-

lálás alapján, nyelvek szerint a 24. sz. tábla mutatja.

A norvég államnyelv tehát itt is előhataladást tesz a kisebbségi nyelvek rovására. Látszik ez azokból az adatokból is, ahol a származás van kombinálva az anyanyelvvel. Pl. a tisztán lapp származásúak közül 16·3% a norvég nyelvet vallotta anyanyelvül, a tisztán finn származásúak közül pedig már 38·1%. Sőt a lapp és finn szülőtől származók közül már 39·7% volt norvég anyanyelvű, 40·8% lapp és 16·7% finn anyanyelvű.

Mindenesetre érdekesek ezek a származással kombinált anyanyelvi adatok, azokban az államokban azonban, amelyekben nagyobb számmal nemzeti kisebbségek élnek és az egyes nemzetiségek között a keveredés igen nagy, statisztikailag alig lehet kideríteni a származást, mert akkor nem lenne elégséges a szülőkig, vagy nagyszülőkig menni fel, hanem minden egyes embernél egész geneológiai tanulmányokat kellene tenni, ami népszámlálásnál teljesen lehetetlen, másrészt a legtöbb ember még a nagyszülőinek származását sem tudná pontosan megmondani.

A norvég adatok e mellett még a nyelvismeretet sem tudakolják, pedig az is érdekes lenne, hogy hányan tudnak a lappok és finnek közül legalább is norvég nyelven.

24. Norvégia lakossága nyelvek szerint a három utolsó népszámlálás alapján.

Population de la Norvège, groupée par langues, d'après les 3 derniers recensements.

Nyelv <i>L a n g u e s</i>	1 9 0 0		1 9 1 0		1 9 2 0	
	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%
Norvég — <i>Norvégien</i>	2,200 624	99·1	2,336 798	99·1	2,628 667	99·2
Lapp — <i>Lapon</i>	15 624	0·7	15 747	0·7	16 451	0·6
Finn — <i>Finnois</i>	5 229	0·2	5 245	0·2	4 657	0·2
Összesen — <i>Total</i>	2,221 477	100·0	2,357 790	100·0	2,649 775	100·0

Svédország.

Svédországban 1860 óta minden népszámlálásnál kimutatták az idegen (nem svéd) fajúaknak a számát, tekintet nélkül azonban a beszélt nyelvre. Hívenformán a finnek számát 1920-ban 30.247-ben, a lappokét 7.162-ben, az egyebekét (cigányok) 485-ben állapították meg. Az összes nem svéd nemzetiségek száma tehát 37.894, ami az összes lélekszámnak 1%-át sem teszi. Mindenesetre kívánatos lenne, ha itt is nem a származásra és afajra, hanem az

anyanyelvre és a beszélt nyelvre fektetnék a fősúlyt, annál is inkább, mert úgy a finnek, mint a lappok száma növekszik (1860-ban még csak 15.271 finn volt) s nincs arra adat, hogy ezek nyelvileg hogyan alakulnak át, vagy legalább is milyen mértékben bírják a svéd nyelvet.

Egyébként a svéd statisztikában korral, családi állapottal, sőt a foglalkozással kombinált nemzetiségi adatokat is találunk és községenként is közölve vannak egyes adatok.

Finnország.

Finnországnak igen tökéletes nemzeti-ségi és nyelvtudási statisztikája van, amely legjobban hasonlítható a magyar statisztika kifejlett rendszeréhez. Minthogy azonban ebben az országban két főnyelv van s a többiek jelentéktelenek, érthető, hogy a finn statisztika csak a finneknek és a svédeknek követeli meg a svéd, illetőleg a finn nyelvtudásának a feljegyzését. Az anyanyelv felvétele is helyesen történik meg; utasítás szerint „az a nyelv adandó meg, amelyet legjobban beszél”.

Az egyes népszámlálásoknak az anyanyelvre vonatkozó adatai az utolsó öt népszámlálásról a 25. sz. táblán láthatók.

25. Finnország népességének fejlődése anyanyelv szerint 1880-tól 1920-ig

Développement de la population de la Finlande au point de vue de la langue maternelle, de 1880 à 1920.

Év Année	Összes népesség Populat totale	Langue maternelle				Egyéb és ismeretlen Autres et inconn.	
		F i n n finnoise		S v é d suédoise			
		anyanyelvű					
szám sz. nombres	o/o	szám sz. nombres	o/o	sz. sz. nomb.	o/o		
1880	2,060.782	1,756.381	85.3	294.876	14.3	9.525	0.4
1890	2,380.140	2,048.545	86.1	322.604	13.6	8.991	0.3
1900	2,712.562	2,352.990	86.8	349.733	12.9	9.839	0.3
1910	2,921.197	2,571.145	88.0	338.961	11.6	11.091	0.4
1920	3,105.103	2,754.228	88.7	340.963	11.0	9.912	0.3

A finn nyelvűek száma e szerint következetesen növekszik évtizedről évtizedre. A svédeké pedig ugyanolyan arányban fokozatosan csökken. Az egyéb anyanyelvűek száma teljesen elenyésző, 1920-ban volt köztük 4.806 orosz, 2.378 német, 1.603 lapp.

Ha a városi és vidéki lakosságot külön tekintjük, a finn nyelv terfoglalása és a svédek térvesztése még feltűnőbb. A váro-

sokban ugyanis a finnek aránya 40 év alatt 57.8%-ról 75.7%-ra, a falusi lakosságban pedig 87.8%-ról 91.1%-ra emelkedett, ezzel szemben a svédeké a városokban 37.9%-ról 23.1%-ra, a falvakban pedig 12.1%-ról 8.7%-ra csökkent.

Legnagyobb volt a finn nyelv terfoglalása magában Helsinki fővárosban, amelynek ide vonatkozó adatai a 26. sz. táblán láthatók.

26. Helsinki népességének fejlődése anyanyelv szerint 1880-tól 1920-ig

Développement de la population de Helsinki au point de vue de la langue maternelle, de 1880 à 1920.

Év Année	Összes népesség Populat totale	Langue maternelle				Egyéb és ismeretlen Autres et inconn.	
		F i n n finnoise		S v é d suédoise			
		anyanyelvű					
szám sz. nombres	o/o	szám sz. nombres	o/o	sz. sz. nomb.	o/o		
1880	43.142	14.672	34.0	22.549	52.3	5.921	13.7
1890	65.535	29.787	45.5	29.860	45.6	5.888	8.9
1900	93.217	47.280	50.8	39.593	42.6	6.344	6.6
1910	136.497	80.792	59.3	47.907	35.1	7.798	5.6
1920	186.078	117.111	62.9	64.047	34.4	4.920	2.7

Az adatok nem vonatkoznak ugyan teljesen ugyanarra a területre, mert időközben hozzácsatolások történtek, de mindenesetre mutatják azt, hogy milyen gyors ütemben lett Helsinkiből erősen finn többségű város, holott még harminc év előtt is maghaladta ott a svédek száma a finnekét.

A finnek és svédek kölcsönös nyelvismeretére vonatkozó adatok, úgy látszik, csak egyes városokra vonatkozólag dolgoztattak fel, közölve legalább is csak a városokról találtunk adatokat. Ezek közül a Helsinki fővárosra vonatkozókat hasonló csoportosításban, mint ahogy azt a magyarországi városokról és községekről közöltük, a 27. sz. táblázaton adjuk:

27. A finnek és svédek kölcsönös nyelvismerete és a két nyelv elterjedtsége Helsinkiben a három utolsó népszámlálás szerint.

Diffusion du finnois et du suédois à Helsinki, d'après les 3 derniers recensements.

Év Année	Lélekszám Population totale	Ebből — Dont		A finnek A svédek közül		Az összes lakosság %-ában En % de la population totale			
		finn Finnois	svéd Suédois	svédül finnül		finnül svédül		csak	
				tud	tud	tud	tud	finnül	svédül
		Finnois sachant le suédois %	Suédois sachant le finnois %	savaient le finnois	savaient le suédois	ne savaient que le finnois	ne savaient que le suédois		
1900 ..	93.217	47.280	39.593	29.6	42.1	68.6	57.5	35.7	24.6
1910 ..	136.497	80.792	47.907	26.1	50.1	76.8	50.5	43.7	17.5
1920 ..	186.078	117.111	64.047	33.7	70.8	87.3	55.6	41.7	10.0

A fejlődés iránya itt is az, amit pl. Budapesten láttunk a magyar és a német nyelvismeretre vonatkozólag. A különbség csak az, hogy itt a svéd nyelvnek az ismerete nem fejlődik olyan nagy mértékben vissza, mint Budapesten a német nyelvismereté, sőt az utolsó évtizedben (de valószínűleg a hozzácsatolások folytán) a svéd nyelv még terjedt is, nemcsak a finnek között, hanem az összes lakosságban is. A finn nyelvismeret azonban következetesen és nagy arányokban terjed, úgyhogy 20 év alatt 68·6%-ról 87·3%-ra növekedett a finn nyelven tudók száma Helsinkiben. Hogy a finn nyelv jövőben még kizárólagosabb lesz, mutatják a csak finn nyelven és a csak svéd nyelven beszélőkre vonatkozó számok. Az előbbieket állandóan növekszenek, az utóbbiak (különösen relatíve) rohamosan fogynak, úgyhogy ma már a finn főváros lakosságának csak

10%-a olyan, aki csupán svéd nyelven beszél.

Hasonló folyamatot mutatnak más városokra (Turku, Viipuri, Tampere) vonatkozó adatok azzal a különbséggel, hogy ezekben a városokban már jóval nagyobb a svéd elem a finnel szemben.

A finn népszámlálás az anyanyelvi adatokat és a kölcsönös nyelvismeret adatait 5, illetőleg 10 éves korcsoportok szerint is közli és így mód van az adatok pontos összehasonlítására, nemcsak az anyanyelvi adatoknál, hanem a nyelvtudásnál is. Az anyanyelvi adatok bámulatatosan egybevágóak és e mellett mutatják azt a haladást, amit egy-egy korcsoport 10 év alatt tesz nyelvismeret terén. Hasonlítsuk össze például azt a 10 éves korcsoportot, amely 1910-ben 20—30 évek, 1920-ban pedig 30—40 évek közé tartozott. A két adatsort a 28. sz. tábla mutatja.

28. Az 1881—1890. években születettek anyanyelve és nyelvismerete Helsinkiben az 1910. és 1920. évi népszámlálás szerint.

Langue maternelle et connaissance de langue dans la population de Helsinki, née entre 1881 et 1890, d'après les recensements de 1910 et de 1920.

Megnevezés <i>Désignation</i>	Lélekszám <i>Population totale</i>	E b b ő l — <i>Don't</i>				A <i>finnek</i> <i>Finois</i>		A <i>svédek</i> <i>Suédois</i>		Az összes lakosság %-ában <i>En % de la population tot.</i>			
		f i n n <i>Finois</i>		s v é d <i>Suédois</i>		közül — <i>sachant</i>		közül — <i>sachant</i>		s a v a r i e n t		c s a k <i>ne savaient que</i>	
		szám szerint <i>nombr.</i>	%	szám szerint <i>nombr.</i>	%	svédül <i>le suédois</i>	finnül <i>le finnois</i>	finnül <i>le finnois</i>	svédül <i>le suédois</i>	finnül <i>le finnois</i>	svédül <i>le suédois</i>	finnül <i>le finnois</i>	svédül <i>le suédois</i>
		t u d											
20—30 évesek 1910-ben <i>De 20 à 30 ans, en 1910.</i>	34.415	22.322	64·9	9.906	28·8	30·3	61·5	82·6	48·5	45·2	11·1		
30—40 évesek 1920-ban <i>De 30 à 40 ans, en 1920.</i>	33.454	22.205	66·4	10.189	30·5	39·7	81·9	91·3	56·8	40·1	5·5		

A nagy bevándorlás és a szomszéd községek csatolása folytán, mint látjuk, e korcsoport abszolút száma alig változott, a nemzetiségi megoszlás adatai azonban majdnem ugyanazok. A nyelvismeretnél azonban látszik a kölcsönös nyelvismeretnek a fejlődése és az egynyelvűségnek, különösen a svédeknel erős visszafejlődése. Hasonló megállapítást lehetne tenni a többi korcsoportnál is.

Megvannak ezenkívül a finn statisztikában a nemzetiségi adatok a helybeli és nem helybeli születettek nézve külön, amiből rögtön meg lehet állapítani azt, hogy Helsinki elfinnesedését a finnek nagyobb arányú bevándorlása idézi elő, mert míg a helyben születettek közül 1910-ben is csak 51·7% volt finn és 47·1% svéd, addig a

nem helybeli születésűek között már 69·8% a finnnyelvű és csak 26·8% a svéd.

Finnországban a valláskülönbség nem igen játszik szerepet, mert ott a lakosságának 98%-a egy vallásfelekezethez tartozik, ellenben igen érdekes lenne, ha adatok lennének arról, hogy a finnek és a svédek hogyan oszlanak meg foglalkozások szerint s milyen az egyes foglalkozásokhoz tartozóknak nyelvismerete. Ezek az adatok a különben igen becses nemzetiiségi adatok értékét még csak növelnék.

Esztország.

Itt 1922-ben a nemzetiséget és nem az anyanyelvet vették fel s nincs arról tudomásunk, hogy a beszélt nyelvek iránt is kérdést intéztek volna, pedig itt az állam-

nyelven kívül például az orosz és a német nyelv ismerete igen érdekes adatokat szolgáltatna. Az oroszok ugyanis 8·2, a németek 1·7% -át teszik az ország népességének.

Egészen szokatlan adat az, amit az eszt statisztika produkál annak kimutatásával, hogy az eszt nemzetiségűek közül hányan vannak, akik a magánéletben rendszeresen nem az eszt nyelvet használják. Ilyen a 969.976 eszt között 8.595 van, tehát még egy százalék sem, a városokban azonban ez az arányszám a 3%-ot is majdnem eléri. Nem lehet megállapítani, hogy vajjon ezek tudnak-e egyáltalán eszt nyelven, minthogy a felvétel nem az anyanyelvet kérdezte.

Nem találunk adatokat a vallásnak az anyanyelvvel való kombinációjáról sem, pedig ez sem lenne itt érdekesség nélkül való, tekintve, hogy több mint 100.000 görög-keleti vallású eszt is van a túlnyomó lutheránusokon kívül.

A meglevő adatok egyébként községenként közölve vannak.

Lettország.

Lettország már két népszámlálást tartott a háború óta: 1920-ban és 1925-ben. Mindkét népszámlálás kérdezte a nemzetiséget, de úgy látszik, nem az anyanyelv alapján. A beszélt nyelvekre egyik népszámlálás sem terjedt ki.

Az új balti államok közül Lettország a legkevésbé egységes lakosságú úgy nemzetiségi, mint vallási tekintetben. Az 1925. évi népszámlálás szerint 1.844.805 lakosából 73·4% lett, 10·5% orosz, 5·2% zsidó, 2·1% fehér-orosz, 3·8% német, 2·8% lengyel és 1·3% litván van. Vallás szerint pedig 58·0% protestáns, 22·6% katolikus, 9·1 görög-keleti, 5·2 zsidó és 5·1% egyéb vallású.¹⁾ A zsidók mint nemzetiség és mint felekezet is számba vannak véve, a két szám azonban pontosan nem egyezik.

Csak ezek a nyers adatok állván rendelkezésre, nem tudjuk megítélni, mennyire vannak a szóbanforgó adatok egymással és más demografiai jelenségekkel kombinálva, tekintettel azonban az ország rendkívül tarka nemzetiségi és felekezeti megoszlására, kívánatos lenne, ha ezek a kombinatív adatok minden irányban fel-

¹⁾ Az adatokat a Gothaisches Jahrbuch 1926. évi folyamából vettük, minthogy a lett népszámlálásról szóló kötet eddig még nem jutott ke-zünköz.

dolgozthatnának és a nyelvismeretre is súlyt fektetne a lett statisztika. Szép példával jár elől ebben Riga városa, amelynek statisztikai hivatala igen értékes kombinációkat közöl a nemzetiségről és vallásról, sőt a népmozgalmi adatokat is részletezi nemzetiségek szerint.

Litvánia.

Litvániában 1923 szeptember 17-én tartottak első ízben népszámlálást. A népszámlálási törvényben szó van nemzetiségről és beszélt nyelvről is, maga a népszámlálási egyéni lap azonban csak a nemzetiséget kérdezte és a zsidókat mint nemzetiséget is felvette. Ily módon Litvániának legnagyobb nemzetisége a zsidó 7·6%-kal, utána jön a lengyel 3·2, az orosz 2·5, a német 1·4%-kal. Az idegen állampolgárok (7.179, vagyis 0·4%) nemzetisége nincs kimutatva. A nemzetiség a vallással is kombinálva van teljes részletességgel s itt kitűnik, hogy római katolikus és lutheránus zsidók is vannak.

A nemzetiségek száma korral, foglalkozással kombinálva is megtalálható, de sajnosan nélkülözzük a nyelvtudásra vonatkozó adatokat.

Dánia.

Az anyanyelvről és nemzetiségről semmiféle adatot nem találunk, pedig Schleswig-Holstein északi részének odacsatolása folytán itt is érdekességgel bírna az anyanyelv és nyelvismeret kutatása.

Hollandia.

Az anyanyelvet ugyancsak nem kutatja, bár az országnak több mint 100.000 külföldi állampolgár lakója van, kikre nézve nem lenne érdekesség nélkül ismerni azok nyelvét és nyelvtudását. Azonkívül az ország északi részében és a szigeteken frizek is laknak, kiknek nyelve nem azonos a hollandusokéval.

Belgium.

Belgium egyike azoknak az európai országoknak, amelyek legrégebbi idő óta veszik fel a beszélt nyelveket népszámlálásaiknál. A népszámlálási utasítás szerint azonban csak három nyelvet, a franciát, flamandot és a németet lehet feltüntetni a népszámlálólapon, akár ezek egyikét, akár valamennyit; aki a három nyelv egyikét sem beszéli, az egy közös rovatba kerül. Az anyanyelvet, vagy a nemzetisé-

get a belga népszámlálás egyáltalán nem kérdezi s így a népszámlálás adataiból csak azt tudjuk meg, hogy hányan vannak, akik a szóbanforgó három nyelvet, vagy önmagában, vagy a többivel együtt beszélnek, de hogy hányan vannak francia-, flamand-, vagy németnyelvűek, azt a nyelvismereti adatokból megállapítani nem lehet, kivéve, ha a több nyelvet beszélőket megfelelően felezzük, vagy harmadoljuk, ami azonban mindenesetre tökéletlen eljárás és ha nem tudjuk a kölcsönös nyelvismeret nagyságát, súlyos tévedésekre vezethet.

A nyelvismeret felvételének ez a rendszere, amelyhez Belgium 1866 óta következetesen ragaszkodik, nem elégítheti ki a statisztikai tudomány igényeit, azért kívá-

natos lenne, ha olyan rendszer fogadtatnék el, hogy a több nyelven beszélők jelöljék meg azt a nyelvet, amelyet a beszélt nyelvek közül anyanyelvükül tekintenek. Ilyen módon mégis meg lehetne állapítani a franciák, flamandok és németek számát és kölcsönös nyelvtudását, mert az eddigi adatokból csupán a csak anyanyelvükön beszélők számát lehet kideríteni és azt, hogy az egyes nyelveken általában hányan beszélnek.

A nyelvismeretre vonatkozó adatok ilyen fogyatékoságuk mellett is érdekes világot vetnek Belgium nyelvi összetételére. A főbb adatokat a három utolsó népszámlálás szerint, leszámítva a két éven aluliakat, akiknél a beszélt nyelv nincs kimutatva, a 29. sz. tábla mutatja.

29. A népesség nyelvismerete Belgiumban, a három utolsó népszámlálás szerint.

Connaissance de langue de la population de Belgique, d'après les 3 derniers recensements.

Beszélt nyelv <i>Langues parlées</i>	1900		1910		1920	
	szám szerint <i>nombres</i>	o/o	szám szerint <i>nombres</i>	o/o	szám szerint <i>nombres</i>	o/o
Csak franciául — <i>Seulement français</i>	2,574 805	40·6	2,833 334	39·9	2,850,825	40·2
Csak flamandul — <i>Seulement flamand</i>	2,822,005	44·5	3,220,662	45·4	3,185 100	44·9
Csak németül — <i>Seulement allemand</i>	28 314	0·4	31 415	0·4	16 863	0·2
Franciául és flamandul — <i>Français et flamand</i>	801 587	12·6	871 288	12·3	967 813	13·6
Franciául és németül — <i>Français et allemand</i>	66 447	1·1	74 993	1·1	45 206	0·6
Flamandul és németül — <i>Flamand et allemand</i>	7 238	0·1	8 652	0·1	2 336	0·0
Franciául, flamandul és németül — <i>Français, flamand et allemand</i>	42 889	0·7	52 547	0·8	33 862	0·5
Összesen (a 2 éven aluliak nélkül) — <i>Total (sans les enfants au dessous de 2 ans)</i>	6,343,285	100·0	7,092 891	100·0	7,102 005	100·0
Általában franciául — <i>En général français</i>	3,485,728	55·0	3,832,162	54·1	3,897,706	54·9
Általában flamandul — <i>En général flamand</i>	3,673 719	57·9	4,153 149	58·6	4,189 111	59·0
Általában németül — <i>En général allemand</i>	144 888	2·3	167,607	2·4	98,267	1·3

Meg lehet állapítani ezekből az adatokból, hogy Belgiumban a nyelvhatár élesége folytán a kölcsönös nyelvismeret csak igen lassan terjed. A két főnyelvet: a franciát és flamandot együttesen a 2 éven felüli lakosságnak 1900-ban csak 12·6%-a beszélte és 1920-ban is csak 13·6%-a. Ami a két főnyelv általános elterjedtségét illeti, az is alig változott az utolsó 20 év alatt. A francia nyelv 55·0%-ról 54·9%-ra, a flamand nyelv pedig 57·9-ről 59·0%-ra. A harmadik főnyelv, a német csak igen csekély mértékben van elterjedve és e nyelv ismerete különösen az utolsó évtizedben rendkívül visszafejlődött. Meg kell jelezni, hogy a Németországtól odacsatolt Eupen és Malmedy területe az összehason-

líthatóság kedvéért az 1920. évi adatokban sem szerepel.

A több nyelvet beszélőknél az újabb népszámlálások részletezik, hogy a beszélt nyelvek közül melyik nyelvet hányan jelölték meg mint legsűrűbben használtat. Ha az elsősorban megnevezett nyelvet anyanyelvnek fogadjuk el s megfelelő arányban elosztjuk e számokat, körülbelül megkapjuk az egyes nyelvekhez tartozók számát és azok kölcsönös nyelvtudását. Külön tanulmányban szándékozom ennek az eljárásnak módozatait és részleteit és a számítás eredményeit ismertetni, itt csak a számítás végső országos eredményeire mutatok rá. E szerint a két főnemzetiség aránya 1880-tól 1920-ig alig válto-

zott: 1880-tól 1920-ig a franciák aránya 45·6%-ról 45·7%-ra, a flamandoké pedig 53·1%-ról 53·0%-ra. A folyamat 1910-ig az volt, hogy a franciák száma kis mértékben ugyan, de fokozatosan csökkent, a flamandoké pedig ugyanilyen mértékben növekedett, az utolsó évtizedben azonban a franciák aránya növekedett a flamandok rovására, valószínűleg annak következtében, hogy a nagy háború Belgiumban leginkább flamand területen pusztított. Az egyes tartományokban is alig van különbség az 1880. és 1920. évi arányszámok között, a kivétel csupán Brabant, ahol Brüsszel főváros és közvetlen környékének el-franciasodása következtében — amit a számok egész sorával lehet igazolni, — a francia nyelvűek aránya e negyven év alatt 35·8-ról 44·9-re növekedett, a flamandoké pedig 63·0%-ról 54·8%-ra csökkent.

A kölcsönös nyelvismeret mindkét nemzetiségnél terjedt, de 40 év alatt igen csekély mértékben. A franciák közül flamandul tudott 1880-ban 5·4, 1920-ban 11·4%. Viszont a flamandok francia nyelvtudása e negyven év alatt 10·0%-ról csak 15·3%-ra növekedett. Természetesen ott, ahol az egyik nyelv kisebbségben van, a másik nyelv ismerete sokkal erősebb, mint megfordítva, de érdekes, hogy míg a tiszta francia tartományokban a franciák legfeljebb 1—5%-ban tudnak flamand nyelven, addig a tiszta flamand tartományokban a francia nyelv ismerete 9—12%, Brabant tartományban, ahol a két nemzetiség között a keveredés a legnagyobb, a franciák flamand nyelvismerete 19·5%-ról 32·8%-ra növekedett, a még mindig jóval nagyobb tömegű flamandok francia nyelvismerete pedig 14·2%-ról 28·9%-ra.

Arról, hogy a nyelvismeret az egyes korosztályokban hogyan terjed, nem találunk részletes adatokat, az 1910. évi népszámlálásnál csupán a 15 éven aluliak nyelvismerete van külön kimutatva, 1920-ban pedig a 21 éven felülieké. A flamandok jóval nagyobb gyermekbősége folytán a 15 éven aluliak között sokkal több a flamandul, mint a franciául beszélő, viszont a kölcsönös nyelvismeret természetesen jóval kisebb, mint a 15 éven felüliek körében.

A területi részletezés megfelelő, mert községenként történik, ellenben a nyelvismeretnek a foglalkozással való egybevetése teljesen hiányzik. Nem kapunk azon-

kívül adatokat a nyelvismeretről a Németországtól odacsatolt Eupen és Malmedy kerületről, amelynek népszámlálási adatai csudálatosképpen teljesen hiányoznak a népszámlálási munkából, sőt a belga statisztikai évkönyvben is csak a nyers lélekszám és néhány népmozgalmi adat található az újonnan szerzett területről.

Franciaország.

Franciaországban a népszámlálások egyáltalán nem tudakolják az anyanyelvet, holott Franciaországnak is vannak nem franciául beszélő állampolgárai és újabban különösen sok külföldi honos lakosa, akik nyelvének és nyelvismeretének kutatása nemcsak a statisztikai tudomány, hanem a gyakorlati közigazgatás szempontjából is fontos lenne. Már a világháború előtt is nagy számmal voltak flamandok, bretonok, baszkok és olaszok Franciaország északi, nyugati és déli departementjaiban. (Maguknak a bretonoknak a számát másfélmillióra becsülik.) A legutolsó 1926-os népszámlálás szerint pedig a Franciaországban lakó és természetesen legnagyobb részét nem francia nyelvű idegen állampolgárok száma már két és félmillióra rúg, nem is szólva arról, hogy a békekötéssel odacsatolt Elzász-Lotharingia lakossága túlnyomó részben német nyelvű. Maguknak a franciáknak is tehát érdekükben állana, hogy pontosan ismerjék az ország lakosságának nyelvi viszonyait. Mert ma már Franciaországnak is Elzász-Lotharingia visszacsatolása és a nagy bevándorlás folytán jelentékeny számú nemzeti kisebbsége van.

A mai francia területet véve, csupán Elzász-Lotharingiáról bírnak a nyelvre és nyelvismeretre vonatkozólag statisztikai adatokkal. A felvétel itt is a német rendszer szerint történt, vagyis meg volt engedve két anyanyelvnek a bevallása.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Elzász-Lotharingia lakosságának anyanyelvi megoszlása a következő volt:

német	1,634,260	87 2/0
német és francia	3 395	0 20/0
francia	204 262	10 90/0
olasz	27 434	1 5/0
lengyel	1 919	0 10/0
egyéb	2 744	0 1 1/0
összesen	1,874,014	100 0/0

Ha a német és francia anyanyelvet egyenlően bevallók számát kétfelé oszt-

juk, a németek és franciák aránya egy-egy tizedszázalékkal emelkedik.

A német népszámlálás Elzász-Lotharingiában kimutatta azt is, hogy a franciák közül hányan nem beszélnek német nyelven, amiből természetesen azt is meg lehet állapítani, hogy hányan tudnak németül. A nyelvtudás ugyan csak a hat éven felüli lakosságra van kimutatva, ha azonban a hat éven aluliakat is beszámítjuk és feltételezzük azt, hogy ezek egyike sem beszél németül, kiderül, hogy az elzász-lotharingiai franciáknak nem kevesebb, mint 39·2%-a beszél németül is, még pedig Alsó-Elszászban 44·3, Felső-Elszászban 48·5, Lotharingiában pedig 36·3%-a, ha pedig csak a hat éven felüli francia lakosságot számítjuk, akkor ezeknek 44·6%-a tudott németül 1910-ben, még pedig Alsó-Elszászban 50·4, Felső-Elszászban 55·1 és Lotharingiában 41·3%. Ha a mindkét nyelvet (német és francia) anyanyelvül bevallók számát is vesszük, akkor ez a százalék még valamivel emelkedik is.

Nem tudjuk, hogy az olaszok, lengyelek és az egyéb nemzetiségűek között hányan tudnak németül, ha azonban csak a franciák közül németül tudókat számítjuk a németekhez, kiderül, hogy Elzász-Lotharingia lakosságának körülbelül 93%-a beszéli a német nyelvet.

A német statisztika adatai nem számolnak be arról, hogy az elzász-lotharingiai németek közül hányan tudnak franciául, ami valószínűleg szintén tekintélyes szám. Fontos érdeke volna tehát a francia statisztikának, ha a legközelebbi népszámlálásnál nemcsak ezt, hanem általában a nem franciák és legalább a franciául tudók számát az országban kiderítené.

Németország.

Németországban tudomásunk szerint csak az 1900. évi népszámlálás volt az, amely az egész országra nézve kiderítette az anyanyelvi és nemzetiségi viszonyokat. Az 1910. évi népszámlálásnál csak Poroszországban és Szászországban vették fel az anyanyelvet, azonkívül ez alkalommal a nem német anyanyelvűektől a német nyelv ismeretét is kérdezték. A német nyelv ismeretére vonatkozó adatok azonban Elzász-Lotharingiát kivéve, nem tétettek közzé, csupán most az 1925. évi megfelelő adatokkal való összehasonlításnál közöltetnek erre vonatkozólag egyes adatok.

A népszámlálás utasítása ugyan azt mondja, „rendszerint minden embernek csak egy anyanyelve van, melyen ifjúságától kezdve a legfolyékonyabban beszél és amelyen gondolkodik és imádkozik is”, emellett azonban mégis megengedi két anyanyelvnek a bevezetését is, különösen olyan gyermekeknél, akik különböző nyelvű szülőktől származnak. Az anyanyelvnek ez a meghatározatlansága nagy mértékben rontja az adatok értékét. Az 1900. évi német népszámlálás nem kevesebb, mint 252.918 egyént mutat ki, akiknek az anyanyelve német és egy más nyelv. E számot egyszerű felezéssel nem lehet ide, vagy oda sorolni, a pontos magyar és finn adatok mutatják, hogy a kölcsönös nyelvtudás, bár legtöbb esetben közel áll egymáshoz, de mégis számban egyik vagy másik irányban különbözik s így a kétnyelvűek felezése sokszor hamis képet adhat. Hogy milyen nagy tévedések keletkezhetnek abból, ha a népszámlálás megengedi két beszélt nyelvnek anyanyelvként való feltüntetését, azt nagyon érdekesen bizonyítja Würzburger.¹⁾

Würzburger rámutat arra, hogy maga az a körülmény, hogy a kitöltési minták között előfordul-e olyan eset, hogy két anyanyelv van feltüntetve, vagy nincs, befolyással van arra, hogy sok kétnyelvűt mutatnak-e ki, vagy keveset. Például fel-említi, hogy 1910-ben a poroszországi népszámlálási utasítás mintáján mindenütt csak egy anyanyelv volt feltüntetve, míg a szászországi mintán két anyanyelv is szerepel. Ennek az a következménye lett, hogy Szászországban sokkal többen írták be anyanyelv gyanánt a vend és német nyelvet mint Poroszországban, ahol pedig hasonlóak a viszonyok.

Hogy a fogalom meghatározásának ez a hiányossága mennyire bizonytalanná teszi magukat a nemzetiségi adatokat, arra bizonyosság az 1925. évi porosz népszámlálás, amely ismét ilyen tévesen veszi fel az anyanyelvet. Álljanak itt a lengyelekre, mazurokra és a vendekre vonatkozó 1910. és 1925. évi adatok azokról a területekről, amelyekről eddig közzé vannak téve.²⁾ (L. a 30. sz. táblát.)

¹⁾ Idézve Wilhelm Winkler: Die Doppelschpracher in der Statistik. Deutsches Statistisches Zentralblatt 1927. Nr. 7—8.

²⁾ L. Zeitschrift des preussischen statistischen Landesamtes, 66. Jahrgang, 1. und 2. Abteilung.

30. A fontosabb nemzetiségekhez tartozók száma Poroszországban az 1910. és 1925. évi népszámlálás szerint.

Les principales nationalités en Prusse, d'après les recensements de 1910 et de 1925.

Anyanyelv <i>Langue maternelle</i>	1910	1925
Lengyel — <i>Polonais</i>	882.092	202.656
Lengyel és német — <i>Pol et allem</i>	84 578	44 6.041
Együtt: — <i>Ensemble</i> :	966.670	648.697
Mazur — <i>Mazurien</i>	172.080	41 375
Mazur és ném. — <i>Mazurien et allem</i>	7 666	23.913
Együtt: — <i>Ensemble</i> :	179.746	65.288
Vend — <i>Wende</i>	60.053	33 820
Vend és német — <i>Wende et allem</i>	2.281	8 984
Együtt: — <i>Ensemble</i> :	62.334	42 804

A szóbanforgó 15 év alatt mind a három nemzetiségnél olyan változás mutatkozik, amely szinte érthetetlen. Az anyanyelvűek száma mindenütt igen nagy mértékben csökkent, a némettel vegyes kétanyelvűeké pedig óriási arányokban növekedett. Ha a nem német anyanyelvűek számát a megfelelő kétanyelvűek számával összefoglaljuk, még akkor is hihetetlen nagy arányú fogyás mutatkozik; a lengyeleknél 318.000, a mazuroknál 114.000, a vendeknél közel 10.000 főnyi. Karl Keller az idézett folyóiratban igyekszik e feltűnő fogyás okait adni, amelyek közül a legvalószínűbbnek látszik az, hogy a lengyelek közül sokan a Lengyelországhoz csatolt területre költöztek át, viszont onnan németek jöttek, de ez a magyarázat nem kielégítő. A nyelvtudásról ezúttal először közölt adatok még bonyolultabbá teszik a kérdést. A lengyeleknél ugyanis a Ruhr-terület kivételével úgy 1910-ben, mint 1925-ben közölve van a németül tudók száma is. Ha ezekhez a „német és lengyel” anyanyelvűek számát hozzáadjuk, megállapíthatjuk a lengyelek közül általában németül tudók számát a két népszámlálás szerint. (L. 31. sz. táblát.)

Ha feltételezzük azt, hogy a „német és lengyel” anyanyelvűek tulajdonképpen mind lengyelek, ahogy az említett közlemény is a lengyelekhez számítja őket, akkor kiderül, hogy míg 1910-ben az összes lengyeleknek csak 69,0%-a tudott németül, addig 1925-ben már 93,3%-a, a németül nem tudó lengyelek aránya pedig 31,0%-ról 6,7%-ra ment le 14 és fél év alatt. Abszolút számban a németül nem

31. A lengyel, továbbá „német és lengyel” anyanyelvűek közül németül tudók száma Poroszország egyes területeiben. ¹⁾

Habitants sachant l'allemand dans la population polonaise ou de langue maternelle „allemande et polonaise”, en certains territoires de la Prusse. ¹⁾

Megnevezés — <i>Désignation</i>	1910	1925
Lengyel anyanyelvű — <i>Habitants de langue m. polonaise</i>	720.641	186 979
„Német és lengyel” — <i>Habitants de langue m. „allemande et polonaise”</i>	71.094	408.575
Együtt: — <i>Ensemble</i> :	791 735	595.554
Ebből németül tud: <i>Dont savaient l'allemand:</i>		
Lengyel anyanyelvű — <i>Habitants de langue m. polonaise</i>	475.158	146.705
„Német és lengyel” — <i>Habitants de langue m. „allemande et polonaise”</i>	71.094	408 575
Együtt: — <i>Ensemble</i> :	54 252	555.280
Százalékban — <i>En %</i>	69 0	93 3
Németül nem tud — <i>Ne savaient pas l'allemand</i>	245.483	40.274
Százalékban — <i>En %</i>	31 0	6 7

¹⁾ A Zeitschrift des preussischen Statist. Antes idézett számában felsorolt területeken a Ruhr-terület nélkül. — *Territoires énumérés dans les 1re et 2e parties, année 66 de la Zeitschrift des preussischen statist. Landesamtes, à l'exception de la Ruhr.*

ludó lengyelek száma 245.483-ról 40.274-re csökkent volna. A nyelvtudásról évtizedek óta gyűjtött magyar és finn adatokból kitűnik, hogy normális viszonyok közt ilyen méretű változás nem történhetik ilyen, aránylag rövid idő alatt. Az államnyelvet nem tudók száma főképpen csak kihalás folytán csökken, feltéve, hogy a kihalók helyébe lépő fiatalabb generáció sokkal nagyobb mértékben sajátítja el az államnyelvet. A kihalás processzusa azonban ilyen gyorsan nem megy. Fel kell tételeznünk, hogy amennyiben kivándorlás történt Lengyelországba, csupa németül nem tudó lengyel vándorolt ki, vagy pedig az 1910-ben még németül tudó lengyelek és a „német és lengyel” anyanyelvűek jó része 1925-ben már tisztán németnek vallotta magát. Ha a német statisztika úgy 1910-ben, mint 1925-ben a lengyelül tudó németek számát is kimutatta volna, úgy most talán elfogadható magyarázatát tudná adni e feltűnő változásnak és nem kellene védekeznie a lengyelek gyanúsításai ellen.

Szerintem a hiba főképpen abban van, hogy a német statisztika megengedi két

anyanyelv bevallását, ami egyetlen államban sincs megengedve (ahol csak a beszélt nyelveket veszik fel, mint Nagy-Britanniában, Belgiumban stb., ott egészen más a helyzet). Ezzel az eljárással véleményem szerint teljesen szakítani kellene s áttérni az egy anyanyelvű rendszerre, mely a több nyelvet beszélőknél az egyén belátására bízta, hogy melyik nyelvet jelöli meg anyanyelvül. E mellett természetesen kérdezni kellene az egyéb nyelvismeretet is.

Svájce.

Svájcot nemzetiségi mintaállamnak szokták tekinteni s mintegy követendő példaképül állítják oda más nemzetiségi államoknak. Svájc pontosan nyilvántartja is nemzetiségeit s egyike azoknak az államoknak, amelyek legrégebb idő óta kérdezik a népszámlálásnál az anyanyelvi viszonyokat. Először ugyan csak a háztartásokban használt nyelvet kérdezték, 1888 óta azonban egyénileg az anyanyelvet. Érdekes, hogy 1888-tól 1920-ig az egyes nemzetiségek arányszáma alig változott, mint azt a 32. sz. tábla adatai mutatják.

32. Az egyes nemzetiségek száma és aránya Svájcban az 1888. és 1920. évi népszámlálás szerint.

Nombre et proportion des nationalités en Suisse, d'après les recensements de 1888 et 1920.

Anyanyelv <i>Langue maternelle</i>	1888		1920	
	számszerint <i>nombres</i>	%	számszerint <i>nombres</i>	%
Német — <i>Allemand</i> . . .	2,082.855	71.4	2,750.882	70.9
Francia — <i>Français</i> . . .	634.855	21.8	824.060	21.2
Olasz — <i>Italien</i>	155.130	5.3	238.642	6.2
Raeto-román — <i>Rhét.-roman</i> . .	38.357	1.3	42.842	1.1
Egyéb — <i>Autres</i>	6.557	0.2	23.894	0.6
Össz. — <i>Total</i>	2,917.754	100.0	3,880.320	100.0

A németek aránya tehát ma is majdnem ugyanaz, mint 32 év előtt s a másik három nemzetisége is alig változott. Különösen, ha az olaszokat és a raeto-románokat együvé számítjuk. Az olaszok száma ugyan 1910-ig igen nagy mértékben növekedett az Olaszországból való bevándorlás következtében, az utolsó évtizedben azonban az olasz honosok jórésze visszaköltözött. A ma Svájcban élő olaszoknak több mint 40%-a (100.426) most is nem svájci állampolgár.

Amilyen fejlett és régi Svájcnak a nemzetiségi statisztikája s a területi köz-

lés tekintetében sem hagy kívánni valót, annyira fejletlen Svájcban a kombinatív nemzetiségi statisztika, vagyis az anyanyelvnek a vallással, foglalkozással stb. való egybevetése és teljesen hiányzik a nyelvismeretre vonatkozó statisztika. Egy ilyen államban, ahol három nemzetiség szinte egyenjogósítva él, igen fontos volna tudni, hogy egyik nemzetiség milyen mértékben bírja a másik nyelvét. Igaz, hogy a nemzetiségek keveredése csekély és a nyelvhatárok elég élesek — ez egyébként meg is magyarázza, hogy miért nincs nemzetiségi kérdés Svájcban — talán ez az oka annak, hogy a svájci statisztika nem fordít gondot erre a kérdésre. A szomszéd országokból bevándoroltak is túlnyomólag az országban használatos egyik vagy másik nyelvhez tartoznak, újabban azonban sok bevándorló jön más nyelvű országokból is és az idegen honosok száma oly nagy az országban (több mint a lakosság 10%-a), hogy a nyelvtudásnak kutatása nemcsak statisztikai tudományos szempontból, de közigazgatási érdekekből is csak hasznos tanulságokkal járna.

Lengyelország.

Lengyelországban az 1921-ben végrehajtott népszámlálás helytelenül nem a nyelvet, hanem az „ethnikai értelemben vett” nemzetiséget („nationalité dans le sens ethnique”) kérdezte, a nyelvismeretre pedig egyáltalán nem terjeszkedett ki. Minthogy Lengyelországnak a lengyeleken kívül, akik a lakosság 69.2%-át teszik, még három nagy nemzetisége van egymillió lelken felül (ruthének 15.2, fehér oroszok 4.0 és az itt külön nemzetiségnek vett zsidók 8.0%), mindenesetre fontos volna a nemzetiségek nyelvismeretének, legalább is lengyel nyelvismeretének a kutatása. Megnehezíti itten a nemzetiségi statisztikát a zsidók nagy száma, akik a vallási statisztika szerint 2.771.949-en vannak (10.8%), míg a nemzetiségi statisztika csak 2.048.878 (8.0%) zsidót mutat ki. Valószínű, hogy a zsidó-német zsargon nyelven beszélőket mutatták ki zsidó nemzetiségűek gyanánt, a többiek pedig megoszlának az egyes nemzetiségek között, legtöbb köztük természetesen a lengyelnyelvű (707.400). Minthogy Lengyelországnak felekezeti megoszlása is hasonló változatokat mutat, igen érdekes adatokat szolgáltat a nemzetiségnek a vallásfeleke-

zettel való kombinációja, ami meg is található a lengyel statisztikában még pedig nemcsak országosan, de department-ok szerint is. A nemzetiségi adatok azonban nem közöltek kisebb területi egységek szerint, hiányzik továbbá a nemzetiségnek korral, foglalkozással való kombinációja. Szükséges volna mindezekon felül a nyelvismereti statisztikának bevezetése mindazokban a vonatkozásokban, amelyek a magyar statisztikában megtalálhatók, annál is inkább, mert Lengyelország nemzetiségi és felekezeti megoszlása igen nagy hasonlóságot mutat a régi Magyarország megfelelő viszonyaihoz.

Olaszország.

A háború előtti Olaszországnak alig voltak nem olasz nyelvű lakosai, mégis az olasz statisztika több ízben kimutatta a nem olasz nyelvűeket. A felvétel azonban úgy 1901-ben, mint 1911-ben csupán családok szerint történt. A két népszámlálás adata meglehetősen egybehangzó, csak az albánoknál mutatkozik nagyobb mértékű, több mint 10%-os fogyás a családok számára. Az 1921. évi népszámlálás az új tartományokban már egyénenként vette fel a használatos nyelvet (*lingua d'uso*), de csak az olasz állampolgárokról és azonkívül kutatta az olasz államnyelv ismeretét is.

Az összeírásnak Dél-Tirolra vonatkozó eredményeit összehasonlítva az 1910. évi osztrák népszámlálás eredményeivel, itt adjuk:

33. A népesség nyelvi viszonyai Dél-Tirolban (Venezia Tridentina) 1910-ben az osztrák és 1921-ben az olasz népszámlálás szerint.

Population du Tyrol méridional (Vénétie Tridentine), au point de vue de la langue, d'après le recensement autrichien de 1910 et le recensement italien de 1921.

M e g n e v e z é s D é s i g n a t i o n	1910	1921
Össz. népesség — <i>Populat. totale</i>	641.897	647.703
Ebből: — <i>Dont:</i>		
Honos lakosság — <i>Nationaux</i>	623.049	622.288
Idegen állampolgár — <i>Etrangers</i>	18.848	25.415
A honosok közül: <i>Parmi les nationaux:</i>		
Olasz — <i>Italiens</i>	383.376	408.385
Ladin — <i>Ladins</i>		18.253
Német — <i>Allemands</i>	235.379	195.650
Egyéb — <i>Autres</i>	4.294	—

Ha figyelembe vesszük, hogy az 1910-ben talált nem osztrák állampolgárok a földrajzi helyzetből kifolyólag valószínűleg túlnyomóan olaszok voltak, viszont az 1921. évben ott tartózkodott idegen állampolgárok túlnyomóan németek, továbbá, hogy az 1910-ben megszámlált 13.979 főnyi katonaság közül 8.581 volt német és csak 1.633 olasz, míg 1921-ben a 17.413 főnyi katona mind olasz volt, a két népszámlálás eredménye a kölesönös átvándorlást is tekintetbe véve, eléggé összevág.

Ami a nyelvismeretet illeti, Venezia Tridentinában a 195.650 német közül csak 12.469 (6,4%) bírja az olasz nyelvet. Venezia-Julia-ban 92.800 horvát-szerb közül már 67.260 tud olaszul (72,5%), a 258.944 szlovén közül azonban már csak 42.285 (16,3%).

Hibája az olasz felvételnek, hogy a régi osztrák rendszer szerint csak egyes nyelveket enged kimutatni, így Triesztben és Pó-lában például egyetlen német sem szerepel.

A szóbanforgó adatok községenként is közölve vannak, de még nem jelentek meg valamennyi területről, azonkívül nincsen meg a nyelvnek és a nyelvismeretnek kombinációja a korral és foglalkozással. Tekintettel arra, hogy Olaszország a békeszerződésben jelentékeny számú német és sláv alattvalóhoz jutott, kívánatos volna, ha a nemzetiségre és a nyelvtudásra vonatkozó adatok minden vonatkozásban részletesen feltáratnának.

Ausztria.

A háború előtti Ausztria 1880 óta következetesen a társalgási nyelvet kérdezte a nemzetiségek számának megállapítására. A társalgási nyelv kérdésére vonatkozólag általános vélemény, hogy az nem alkalmas a nemzetiség pontos megállapítására, mert minden esetben a többségben levő nyelvnek kedvez. Azok az élénk viták, amelyeket ez a kérdés különösen a német és cseh statisztikusok között felidézett, eldöntötték azt, hogy a társalgási nyelvet nem szabad kérdezni a népszámlálásnál, mert ha azt szorosán értelmezzük, akkor a német családban levő cseh nyelvű házi-cseléd, vagy inas társalgási nyelvűül szintén a németet kell beírni, ezzel szemben a cseh statisztikusok követelték, hogy a családban, vagy elszigetelten más nyelvű községben levők is szabadon bevallhassák azt a nyelvet társalgási nyelvűül, amelyet tulajdonképpen anyanyelvűük tekintenek. A gyakorlatban sok eset-

ben tényleg így is történt, amivel a felvétel közeledett ugyan a nemzetiségnek pontosabb megállapításához, de viszont ezzel a társalgási nyelv eredeti értelmezése át is volt törve.

Ausztria 1923-ban tartott népszámlálása alkalmával már nem ragaszkodott a társalgási nyelvhez, hanem ezúttal a „nyelvi hovátartozást” kérdezte, ami legközelebb áll a tágabb értelemben vett anyanyelvhez, e mellett a nyelvi hovátartozást nemcsak az osztrák állampolgárokról mutatja ki. Egyelőre csak Bécsről, Alsó-Ausztriáról, Karinthiáról és a Magyarországtól elcsatolt Burgenlandról közöltettek a nemzetiségi adatok, amely utóbbiak természetesen erős eltolódást mutatnak a német anyanyelvűek javára. Minthogy részletes kombinatív adatok hiányoznak, nem lehet megállapítani, hogy itt a magyarság fogyása kívándorlásnak, vagy a felvétel eltérő voltának a következménye-e.

A régi osztrák népszámlálások a társalgási nyelvek alapján megállapított nemzetiséget korral, vallással és foglalkozással is eléggé kombinálták, a nyelvismeretre azonban egyáltalán nem terjeszkedtek ki, pedig az adatok most igen értékes támasza lennének az osztrák statisztikának, különösen az elszakított cseh-német vegyes nyelvterületen, ahol most a Cseh-Szlovák állam más rendszerű felvételre térvén át, sok helyen az osztrák népszámlálás adataitól igen eltérő eredményeket hozott ki.

Cseh-Szlovákia.

Cseh-Szlovákia az 1921-ben tartott népszámlálás alkalmával nem az anyanyelvet, hanem a nemzetiséget kérdezte, a nemzeti-

ség mellett azonban zárjelben ott volt az anyanyelv is. A kitöltésre szolgáló utasítás úgy szólt, hogy nemzetiség alatt „faji hovátartozást” kell érteni, amelynek külső jele rendszeren az anyanyelv. Zsidók a zsidó nemzetiséget is feltüntethetik. A nemzetiségnek ez a tág értelmezése, amihez hozzájárult az, hogy a számlálóbiztosoknak és a hatóságoknak bizonyos esetekben joguk volt a fél által beírt adatokat megváltoztatni, tág teret nyitott a visszaéléseknek és sokat ártott a nemzetiségi adatok megbízhatóságának. Ha a cseh-szlovák népszámlálás az anyanyelvet illetőleg a nemzetiséggel együtt a beszélt nyelvet, vagy nyelveket is felvette volna, úgy erős fegyver lenne a kezében adatai hitelességének bizonyítására, így azonban a cseh-szlovák adatokkal szembe lehet állítani a magyar statisztikának évtizedeken át gyűjtött, konfrontált és a nyelvtudás által megerősített adatait, amelyek bizony sok esetben teljesen kétségesé teszik a cseh-szlovák népszámlálás adatainak hitelességét.

A nemzetiségnek ilyen értelmezése folytán lehetséges volt a nemzetiségek számát úgy megállapítani, ahogy az 1921. évi cseh-szlovák népszámlálás megállapította. Az 1880-tól 1910-ig tartott osztrák népszámlálások tíz évről tíz évre majdnem ugyanazokat az arányszámokat találták a két főnemzetiségre nézve azon a területen, amely Ausztriából jutott Cseh-Szlovákiának. Ezzel szemben a cseh-szlovák népszámlálás hirtelen változással egészen más arányszámokat hozott ki. A 34. sz. tábla mutatja a különbségeket.

34. A csehek és németek száma Cseh-Szlovákiának Ausztriától elcsatolt területén¹⁾ az utolsó öt népszámlálás szerint.²⁾

Nombre des Tchèques et des Allemands sur le territoire de la Tchéco-Slovaquie¹⁾ ayant appartenu à l'Autriche, d'après les 5 derniers recensements.²⁾

Nemzetiség <i>Nationalités</i>	1880		1890		1900		1910		1921	
	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%	szám szerint <i>nombres</i>	%
Cseh-szlovák <i>Tchéco-Slovaque</i>	5,043.630	63·3	5,301.085	63·3	5,726.880	63·5	6,182.948	64·0	6,510.573	68·6
Német — <i>Allemande</i>	2,919.132	36·6	3,070.195	36·6	3,263.964	36·2	3,451.419	35·8	2,942.496	31·0

¹⁾ A tescheni terüet nélkül. — *Sans le territoire de Teschen.*

²⁾ Cseh-szlovák statisztika 9. kötet 77. lap. — *Statistique tchéco-slovaque, tome 9, page 77.*

A négy egymásután következő osztrák népszámlálás, amelyet annak idején szintén helyi hatóságok, tehát cseh vidéken csehek, német vidéken németek hajtottak végre, mindkét-nemzetiség egyforma szaporodása mellett ugyanazokat az arányszámokat konstataálta; ezzel szemben a cseh népszámlálás, amíg a csehek és tótok számát több, mint 300 ezerrel növelte, a németekét nem kevesebb, mint 500 ezer fővel csökkentette ezen a területen. Bizonyára történt a lakosságnak némi kicserélődése a mostani Ausztria és Cseh-Szlovákia között, ez azonban az óriási változást nem magyarázza meg. A fejlődésnek az a menete, amelyet 1880-tól az osztrák népszámlálások mutattak s amely igazolta a két nemzetiségnek teljesen egyforma arányú növekvését, az utolsó 10 évben semmi esetre sem vál-

tozhatott meg ilyen nagy mértékben. Ha a cseh statisztika ezt azzal magyarázza, hogy az osztrákok által felvett társalgási nyelv a kisebbségi nyelveket jórészt eltüntette, ez a magyarázat nem kielégítő, mert éppen a cseh statisztika összeállítása szerint a németek száma ott fogyott meg legjobban, ahol kisebbségben vannak, holott a társalgási nyelv helyett a nemzetiség (anyanyelv) felvétele folytán számuknak itt növekedni kellett volna. Ezzel szemben az osztrák statisztika a cseh kisebbségek folytonos növekvéséről számolt be, dacára annak, hogy a társalgási nyelvet vette fel.

Még nagyobb különbség mutatkozik a Magyarországtól Cseh-Szlovákiához csatolt területen levő lakosság nemzetiségi megoszlása között, mint a 35. sz. összeállítás mutatja.

35. A főbb nemzetiségek száma a Magyarországtól Cseh-Szlovákiához csatolt területen az 1910. évi magyar és az 1921. évi cseh népszámlálás szerint.¹⁾

Nombre des principales nationalités sur le territoire transféré de la Hongrie à la Tchéco-Slovaquie, d'après le recensement hongrois de 1910 et le recensement tchèque de 1921.¹⁾

Anyanyelv (nemzetiség) <i>Langue maternelle (nationalité)</i>	Lélekszám <i>Population</i>		Szaporodás (+) <i>Accroissement (+)</i> ill. fogyás (-) <i>ou diminution (-)</i>	Nemzetiség szerinti megoszlás %-ban <i>Répartition des nationalités en%</i>	
	1910	1921		1910	1921
Cseh — <i>tchèque</i>	7.757	82.148	+ 74.391	0.2	2.3
Tót — <i>slovaque</i>	1,694.440	1,962.800	+ 268.360	48.1	54.4
Ruthén — <i>ruthène</i>	432.288	464.087	+ 31.799	12.3	12.9
Német — <i>allemande</i>	260.614	156.636	- 103.978	7.4	4.3
Magyar — <i>hongroise</i>	1,070.753	754.774	- 315.979	30.4	20.9
Zsidó — <i>juive</i>	—	155.157	+ 155.157	—	4.3
Egyéb — <i>autres</i>	58.034	31.836	- 26.198	1.6	0.9
Összesen — Total	3,523.886	3,607.438	+ 83.552	100.0	100.0

¹⁾ Cseh-szlovák statisztika 9. kötet 81* lap. — *Statistique tchéco-slovaque, tome 9, page 81*.*

Míg tehát ugyanazon a területen a csehek és tótok száma 340 ezerrel lett több az utolsó 10 év alatt, a németeké 103 ezerrel, a magyaroké 315 ezerrel lett kevesebb. Ezt a fogyást nem ellensúlyozza az új nemzetiség gyanánt kimutatott zsidóknak 155 ezer főnyi száma és nem magyarázza meg természetesen az sem, amit a cseh népszámlálás ehhez a változáshoz fűz.

Szlovákia területén 1919 augusztus hó 20-án is tartottak egy rendkívüli népszámlálást, amely a nemzetiséget is tudakolta. Ha ennek az 1919-ben tartott népszámlálásnak adatait az 1921-ben tartott rendes népszámlálásnak nemzetiségi adataival összehasonlítjuk, amely két népszámlálást pedig már ugyanaz az úralom hajtott végre,

a két eredmény között is igen nagy különbséget látunk.* A csehek és tótok száma ugyanis a másfél év alatt 70.557-tel, vagyis 3.61%-kal növekedett, a magyaroké pedig ugyanezen idő alatt 38.968-cal, vagyis 5.65%-kal fogyott. Részletekben azonban sokkal nagyobb különbségek vannak, különösen a városoknál, holott, ha a népszámlálást teljesen ugyanazon elvek szerint hajtották végre, az eredmények között nem volna szabad nagy különbségnek mutatkoznia, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a két népszámlálás között csak másfél év időköz telt el. Csak két város adatát ragadjuk ki a szóbanforgó két népszámlálás szerint, és szembeállítjuk azzal az 1910. évi magyar népszámlálás adatát. (L. a 36. sz. táblát.)

36. Pozsony és Kassa¹⁾ város lakosságának megoszlása nemzetiség szerint az 1910. évi magyar, továbbá az 1919. és 1921. évi cseh-szlovák népszámlálás szerint.

Répartition, par nationalités, de la population de Pozsony et de Kassa¹⁾, d'après le recensement hongrois de 1910 et les recensements tchéco-slovaques de 1919 et de 1921.

A ny a ny e l v Langue maternelle	D'après les recensements		
	Az 1910. évi magyar hongrois, de 1910	Az 1919. évi	Az 1921. évi
		cseh-szlovák — tchéco-slovaques	
		de 1919	de 1921
n é p s z á m l á l á s s z e r i n t			
<i>Ville de — P o z s o n y v á r o s.</i>			
Magyar — hongrois	31.705	24.377	22.395
Német — allemand	32.790	30.221	28.173
Tót — slovaque	11.673	26.964	37.776
Egyéb — autres	2.055	1.667	4.845
Összesen: — Total:	78.223	83.229	93.189
<i>Ville de — K a s s a v á r o s.</i>			
Magyar — hongrois	33.350	17.470	12.019
Tót — slovaque	6.547	22.813	32.146
Egyéb — autres	4.314	5.895	8.733
Összesen: — Total:	44.211	46.178	52.898

¹⁾ Jelenleg Bratislava, ill. Košice. — Actuellement Bratislava, respect. Košice.

Az 1919. évi népszámlálás maga is már óriási változást mutat az 1910. évi magyar népszámláláshoz képest, a következő másfél év ismét nagy mértékben megnöveli a csehek és tótok számát, a németek, de különösen a magyarok rovására. Beköltözések maguk ezt a feltűnő különbséget meg nem magyarázzák, sem a zsidóságnak külön nemzetiség önvanánt való kimutatása. Az 1910. évi magyar adatok szerint Kassán egyáltalán beszélni tudott tótul 22.113 egyén, majdnem pontosan ugyanannyit mutat ki az 1919. évi népszámlálás tót anyanyelvűnek. Hasonlóképp Pozsonyban a magyar népszámlálás szerint 28.117 ember beszél tótul, akik közül tót anyanyelvű volt 11.673, magyar 8.856, német 7.372. Látjuk, hogy az 1919. évi eredmény a tótok számára vonatkozólag igen közel áll a tótul egyáltalán tudók számához. 1921-ben azonban már mindkét városban sokkal több tót, illetőleg cseh anyanyelvű van, mint ahányan 1910-ben egyáltalán tudtak e nyelven. Ha még hozzávesszük azt, hogy a magyar népszámlálás szerint Kassán általában magyarul tudott az összes népességből 39.796, tótul pedig csak 22.113, Pozsonyban általában magyarul tudott 53.597, németül tudott 58.876, tótul pedig 28.117 egyén, aligha lehet a nyelvismeretre vonatkozó adatok

nélkül elhitetni azt, hogy a két városnak jellege ma inkább tót, mint magyar, illetőleg magyar, német. Egyébként eklatáns bizonyítékot szolgáltat a cseh népszámlálás helytelen volta mellett a legutóbb lefolyt községi választások eredménye, amely szerint pl. Kassán a szavazatok 70%-a esett a magyar pártokra, ami megfelel a magyar népszámlálás által megállapított aránynak, vagy pl. Késmárk városban, ahol a cseh népszámlálás szerint csak 38,6% német van, a szavazatok 80%-át kapták a német pártok.¹⁾

Az 1919. évi népszámlálás adatai Szlovákiáról községenként is közzé vannak téve, az 1921. évié azonban már csak kerületenként és csak a 10 ezernél népesebb városokról és községekről, ami az összehasonlítást és az ellenőrzést nagyon megnehezíti. Hiányzanak azonkívül az adatok a vallásnak és nemzetiségnek kombinációjáról, amelyeket a cseh népszámlálás csak egyes felekezetekről, így a zsidókról és az evangélikusokról közöl. Legnagyobb hiánya azonban a felvételnél, amint már említettük, a nyelvtudásra vonatkozó adatok mellőzése, amelynek a legközelebbi népszámlálásba való felvétele mindenesetre érdekében áll.

¹⁾ Karpathenpost 1927. október 22.

lana a Cseh-Szlovák államnak, mert ennek segítségével a statisztikai tudomány fegyvereivel védhetné meg most még kétes értékű nemzetiségi adatait.

Románia.

Románia egész területén a háború óta tulajdonképpen csak 1927. év elején tartott népszámlálás, úgyhogy a háború óta keletkezett Nagy-Románia pontos lélekszámáról még ma sem rendelkezünk adatokkal. Amit a különböző hivatalos és nem hivatalos évkönyvek közölnek, az mind csak becslés eredménye. A Magyarországtól elszakított területen 1920 december első napján tartottak ugyan népszámlálást, ezt azonban tudományos szempontból komoly munkának nem lehet tekinteni, mert be van bizonyítva, hogy annak végrehajtása nem házról-házra történt, hanem vagy a lakosoknak a község házára való idézésével, vagy pedig, amit szintén sok esetben lehet bizonyítani, az 1910. évi magyar népszámlálás adatainak egyszerű átvételével, illetőleg ez adatoknak román érdekek szerint való megfelelő módosításával. Hogy csak egy eklatáns bizonyítékot idézzek, Szatmár vármegyének jelentékeny számú községében a román népszámlálás által kimutatott németek száma pontosan egyezik az 1910. évi magyar népszámlálás által római katolikusoknak kimutatottak számával, az 1920. évi románok száma az 1910. évi görög katolikusokéval, az 1920. évi magyarok száma az 1910. évi reformátusok számával. Egész seregét a hibás adatoknak fel lehetne hozni, nemcsak a nemzetiségi megoszlás tekintetében, hanem magának a lélekszámnak tekintetében is. Pl. Szatmár-németi város lélekszáma az 1910. évi 34.892-vel szemben 58.251-ben van kimutatva, holott a házak száma pontosan ugyanaz, mint 1910-ben. Vagy vessük például Temesvár városát, ahol 1919 januárjában, mikor a szerbek tartották megszállva a várost, szintén eszközöltek népszámlálást. Az 1910. évi magyar és az 1919. évi szerb és az 1920. évi román népszámlálás nemzetiségi adatait Temesvár városról a 37. sz. tábla mutatja.

A román statisztika e szerint egyszerre két és félszeresre növelte meg a románok számát és a magyarokét 58·5% -ról 31·7% -ra csökkentette le, holott itt a szerb népszámlálás is igazolta a magyarság nagy többségét.

Ennek a népszámlálásnak az anyagát nem is a bukaresti központi statisztikai hi-

37. Temesvár ¹⁾ lakosságának megoszlása nemzetiségek szerint az 1910. évi magyar, az 1919. évi szerb és az 1920. évi román népszámlálás szerint.

Répartition de la population de Temesvár ¹⁾ au point de vue des nationalités, d'après le recensement hongrois de 1910, le recensement serbe de 1919 et le recensement roumain de 1920.

Nemzetiség Nationalité	1910		1919		1920	
	szám nombr.	%	szám nombre	%	szám nombre	%
Magyar — hongroise	28 552	39·4	41 979	58·5	26 185	31·7
Német — allemande	31 644	43·6	20 342	28·3	29 188	35·3
Román — roumaine	7 566	10·4	6 053	8·4	15 892	19·2
Zsidó — juive	²⁾ —	—	—	—	8 296	10·0
Szerb — serbe	3 482	4·8	2 717	3·8	3 128	3·8
Egyéb — autr.	1 311	1·8	719	1·0		
Össz. — Total.	72 555	100·0	71 810	100·0	82 689	100·0

¹⁾ Jelenleg Timisoara. — *Actuellement Timisoara.*

²⁾ Csak mint vallásfelekezet volt számbavéve. — *Recensée comme confession.*

vatal, hanem egy Kolozsvárott erre a célra szervezett hivatal adta ki és a bukaresti statisztikai hivatal nem is ismeri el ezt saját munkájának s annak adatait tudunkkal fel sem használja közleményeiben.

Romániában, rendszeres népszámlálás híján, ma még a népszám tekintetében is teljesen sötétben tapogatóznak s különösen a városok lakosságát egészen rendszertelenül közlik. Magának a fővárosnak, Bukarestnek a lélekszámát sem lehet megállapítani, mert az adatok 300.000—800.000 között váltakoznak. Maga a Nemzetközi Statisztikai Intézet közleménye Bukarest lakosságát 750.000-rel mutatja ki 1920. évi becslés alapján¹⁾ holott pl. a Gotaisches Jahrbuch 1926. évi folyama, amely szintén hivatalos forrásból merít, Bukarest lakosságánál csak 600.000-ret mutat ki. Ugyanezen évfolyam szerint (lásd 642. lap) Romániában vallás szerint 856.000 zsidó van, nemzetiség szerint pedig egymillió.

Mindezek után az 1927. évi román népszámlálás eredményeinek nagy érdeklődéssel nézhetünk elébe. Tudományosan képzett statisztikust azonban nem elégíthet ki az a módszer, ahogyan ezt az 1927. évi román népszámlálást végrehajtották. A népszámlálás ugyanis nem egyéni lapokkal, hanem családonként történt, a családtagok ugyan fel voltak sorolva egyenkint, de nem minden kérdés volt feltéve a családtagoknál is.

¹⁾ Aperçu de la Demographie. La Haye 1925. 49. lap — pages.

pl. hiányzott a családi állapot, úgyhogy az összes lakosságot nem lehet majd részletezni családi állapot szerint. Legfontosabb azonban az, hogy a népszámláló ív nem az anyanyelvet, hanem a népi származást (románul: origina etnica, nationalitatea de nastere) vagy születés szerinti nemzetiséget kérdezi, ami rendkívül sok visszaélésre adhat alkalmat. A feleletek a nemzetiségnél elő voltak nyomva és itt a zsidó szó is szerepel s az összes zsidó vallásúaknál követelték, akármilyen anyanyelvűek voltak, hogy népi származás gyanánt a zsidó szót jelöljék meg.

A nyelvismeretről az új népszámlálás egyáltalán nem tartalmaz kérdést s így itt sem lesz meg a lehetősége annak, hogy a nemzetiségi adatoknak a hitelességét pontosan megállapítsuk, amire azonban úgy látszik, nagy szükség lesz, mert a lapok útján eddig kiszivárgott adatok azt mutatják, hogy a románság szinte hihetetlen módon megszaporodott, különösen a magyarság rovására.

Szerb-Horvát-Szlovén állam.

A balkáni és a világháború folytán több mint négyszeresre megnövekedett Szerbia 1921 január 31-i dátummal tartotta meg első népszámlálását. A népszámlálási öszszeírív az anyanyelvet kérdezte, úgyhogy a fontosabb anyanyelvek a lajstromon elő voltak írva s azokba megfelelő helyen vonással kellett az adatokat bejegyezni. Egyébként az ív csak a nemre, állampolgárságra, vallásra és az anyanyelvre terjedt ki; a legелеmbb kérdések, amelyek minden művelt állam népszámlálásában megvannak, mint pl. kor, családi állapot, születéshely, foglalkozás teljességgel hiányoznak az összeírásból, nem szólva a nyelvismeretről, amely természetesen szintén nincsen meg. Ilyen yers adatfelvétel tehát, amelynek más összefüggő adatokkal ellenőrzése nincs, minden kétségen kívüli hitelességre statisztikai tudományos szempontból nem számíthat.

A szerb népszámlálásnak a népesség nemzetiségére vonatkozó adatai nem is állják ki az objektív kritikát. E sorok írója a Magyar Statisztikai Szemlében ¹⁾ és a Revue de la Société Hongroise de Statistiqueban ²⁾ részletes bírálat alá vette a szerb népszámlálásnak azokat a nemzetiségi ada-

taik, amelyek Magyarországtól elcsatolt területekre vonatkoznak. E bírálat kellőképpen megokoltan arra az eredményre jut, hogy a szerb népszámlálásnak nemzetiségi adatai különösen a magyar anyanyelvűekre vonatkozólag nem felelhetnek meg a valóságnak, különösen azokon a területeken, ahol a magyarság a bunyevác-sokácoknak nevezett délszlávokkal, vagy a horvátokkal él keveredetten. Itt ugyanis a vallás, amely mindkét nemzetiségnél római katolikus, nem von olyan éles határvonalat a magyarok és délszlávok között, mint ott, ahol a magyarság a szerbekkel él együtt, akik majdnem kizárólag görög keleti vallásúak. Legkirívóbb példa a felvétel helytelensége mellett Szabadka városa, amelynek adatait itt adjuk a négy utolsó magyar és az 1921. évi szerb népszámlálás szerint. (L. a 38. sz. táblát.)

38. A főbb nemzetiségek száma és aránya Szabadkán¹⁾ az 1880–1921. évi népszámlálások adatai szerint

Nombre et proportion des principales nationalités à Szabadka¹⁾, d'après les recensements de 1880–1921.

Év — Année	Összes népesség Populat. totale	Magyar Hongrois		Német All. m.		S. e. b-horvát bunyevác, sokác, stb.) Serbes-Croates (Bougnévutes, Chokotzes, etc.)	
		abszolút szám nombres abs.	%	absz. sz. nombres abs.	%	abszolút szám nombres abs.	%
1880	62.556	31.582	50,5	1.832	2,9	28.681	45,9
1890	74.250	38.525	51,9	2.214	3,0	32.842	44,3
1900	83.493	46.262	55,4	2.140	2,6	34.865	41,7
1910	94.610	55.587	58,8	1.913	2,0	36.786	38,9
1921	101.857	27.730	27,3	2.424	2,4	70.671	69,4

¹⁾ Jelenleg Subotica. — Actuellement Subotica.

A magyar népszámlálási adatok, mint látjuk, a magyarság fokozatos növekvéséről adnak számot, amivel szemben a szerb-horvátok (itt ezek majdnem kizárólag bunyevácok) arányszám szerint csökkentek, abszolút szám szerint azonban növekedést értek el. A szerb népszámlálás a magyarság számát egyszerre 28.000-rel felényire csökkentette, a szerbek és bunyevácokét pedig 34.000-rel majdnem kétszeresére növelte. Igaz, hogy szerb bevándorlás történt Szabadkára, amit az is mutat, hogy a görög keletiek száma 10 év alatt 3.486-ról 6.818-ra növekedett, de ez még nem magyarázza meg a magyar népszámlálás adataival szemben mutatkozó különbséget, annál kevésbbé, mert Szabadka tudvalevőleg

¹⁾ 1926. évi 7. szám.

²⁾ 1926. évi 1—2. szám.

túlnyomóan földműves jellegű város, így tehát a magyarság eivándoriása sem történt meg olyan nagy méretekben, mint más ipari és tisztviselő jellegű elszakított városokban. De legjobban megcáfolja a szerb adatok hitelességét az, hogy a magyar népszámlálás szerint 1910-ben Szabadkán 41.448 ember volt, aki nem is tudott más nyelven, mint magyarul. Viszont szerb-horvát nyelven egyáltalán csak 47.647 lélek tudott, mégis a szerb népszámlálás szerint a szerb-horvát *anyanyelvűek* száma egymaga több, mint 70.000-re rúg. Ezzel szemben magyarul tudott Szabadkán 76.112 ember, nehezen lehet tehát elhítenni azt, hogy Szabadkán a szerb-horvátok több, mint két és félszer annyian vannak, mint a magyarok. Egyébként a magyar népszámlálás adatainak a hitelességét a népmozgalom és az iskolai statisztika adataival fényesen lehet igazolni. A szabadkai szerb népszámlálás adatait az is megcáfolja, hogy a „Neven“ című szabadkai bunyevác újság szerint¹⁾ Szabadkán az 1919/20. iskolai évben, tehát már a szerb uralom alatt az elemi iskolákban 23 tanteremben tanítottak magyarul, 20-ban bunyevácul (szerbül) és 13-ban két nyelven, az utóbbiakban azonban alig volt bunyevác tanuló. Egyéb részletekre nézve utalok a fentebb említett cikkekre.

Bulgária.

Bulgáriában a nemzetiségi statisztika elég fejlett abban a tekintetben, hogy a nemzetiségek száma már régebb idő óta rendszeresen megállapíttatik. Bulgáriának a törökökön kívül, akik az utolsó népszámlálás szerint az ország lakosságának 11,2%-át teszik, nincs nagyobb nemzetisége, minthogy azonban a mohamedánok száma jóval nagyobb, mint a törököké, a vallásnak a nemzetiséggel való kombinációja is érdekes adatokat nyújtana. A régebbi adatokkal való összehasonlítást megnehezíti az ország területi változása. Egyébként a nemzetiségnek felvétele szintén hagy fenn kívánni valót, amennyiben a bulgár statisztika külön kérdezi a nemzetiséget és külön a nyelvet, ami bizonyos ellentmondásokra vezet. Pl. nemzetiség szerint van 57.312 román, nyelv szerint ellenben 75.065, nemzetiség szerint van cigány 98.451, nyelv szerint azonban csak 61.555, nemzetiség szerint pomákok is vannak kimutatva (88.399),

¹⁾ 1920. február 27.

akik a nyelvek között nem szerepelnek, valószínűleg a bolgárok közé vannak számítva. Mindenesetre helyesebb volna, ha a bolgár statisztika is szakítana a nemzetiségi származás bizonytalan módszerével és áttérne a tisztán anyanyelv felvételére, kiegészítve azt a nyelvtudásra vonatkozó kérdéssel.

Görögország.

Görögországban az 1907. évi népszámlálás még kutatta a nemzetiséget, bár a nem görögök aránya ekkor a 3%-ot sem érte el. Azóta Görögországban csak 1921-ben (január 1.) volt népszámlálás, de ennek adatai nemzetiségi szempontból nem ismeretesek, pedig Görögország lakossága azóta nagymértékben megváltozhatott, új területek odacsatolása, s különösen újabban, a török és görög lakosságnak Törökországgal történt kölcsönös kicserélése folytán. Kívánatos tehát, hogy a legközelebbi népszámlálás itt is kiterjesszék az anyanyelvre és lehetőleg a beszélt nyelvekre is.

Oroszország.

Avilágháború előtt az óriási orosz birodalomban csupán egyetlen rendszeres népszámlálás tartott, ez is még 1897-ben. Ez a népszámlálás a nemzetiségek számát is megállapította, a nyelvismeretre azonban nem terjeszkedett ki. A háború után a szovjetrendszer 1920. augusztus 28-án tartott népszámlálást, amely a beszélt nyelvekre is kiterjeszkedett, az eddig közölt adatok azonban rendkívül hiányosak, a Nemzetközi Statisztikai Intézet évkönyvében lévő adatok szerint közel 102 millió lakosból csak 83.800.000-re terjeszkednek ki. Tanulmányozásra tehát egyáltalán nem alkalmasak.

A fel nem sorolt európai államok közül a fiatal *Albániában* 1923-ban volt ugyan népszámlálás, de az a nemzetiségre nem, csak a vallásfelekezeti megoszlásra terjeszkedett ki. Egyáltalán nincs semmiféle népszámlálási adat sem a vallásról, sem az anyanyelvről *Spanyolországban* és *Portugáliában*.

Az Európán kívüli államok közül itt csak három fehér lakosságú állam adataival foglalkozunk még, amelyek a nemzetiségre és a nyelvtudásra súlyt fektettek a népszámlálásuknál. Ez a három állam az Amerikai Egyesült Államok, Kanada és a Délafrikai Unió.

Amerikai Egyesült Államok.

Az Északamerikai Uniónak újabban igen fejlett nemzetiségi és nyelvismereti statisztikája van. Azelőtt az északamerikai statisztika nem annyira a nyelvet, mint inkább a születés szerinti származást tartotta a népszámlálásainál. Azt tartotta fontosnak, hogy megszámolt lakosságából hányan származnak, vagy közvetlenül, vagy apai, vagy anyai ágon, vagy mindkét szülő révén valamely külföldi országból. Ez mindenestre világot vet némileg a nemzetiiségre is, de minthogy az európai államokból sok esetben éppen nem az ország nevének megfelelő nemzetiségek, hanem más-más nemzetiségek vándoroltak ki tömegesen az Északamerikai Egyesült Államokba, az Unió 1910. óta szükségesnek tartotta az anyanyelvet is felvenni a népszámlálásoknál, ezt a felvételt azonban csak azokra a fehérekre szorította, akik vagy maguk külföldön születtek, vagy legalább egyik szülőjük külföldön született. Ilyenformán az Uniónak 1920-ban megszámolt 105,710.620 lakosa közül 36,398.958 egyénről tudjuk azok anyanyelvét.¹⁾ Ez utóbbi számból nagyobb népcsaládok szerint 9,729.365 az angol és kelta, 8,622.500 a német, 2,972.796 a skandináv, 6,036.001 a latin és görög, 5,270.581 a szláv, 2,956.321 egyéb (túlnyomóan zsidó, azután magyar (473.538) és finn) és nem kevesebb, mint 791.058 vegyes (mixed) anyanyelvű. Az egyes népcsaládok azután nyelvek szerint tovább vannak részletezve.

Mindenestre igen érdekes világot vet ez a feldolgozás az Unió lakosságának nyelvi összetételére, de teljesen nem elégíthet ki bennünket, mert 1. nem terjed ki az egész lakosságra, pedig a belföldön születtek között is lehetnek még elég nagy számmal nem angol anyanyelvűek; 2. megengedi ugyanegy egyénnél több anyanyelv kimutatását; 3. nem a felvétel időpontjában volt, hanem a bevándorlás előtti anyanyelvet kérdezi, amely pedig azóta megváltozhatott.

Igen érdekesek az amerikai népszámlálásnak azok az adatai, amelyek azt mutatják, hogy az egyes anyanyelvekhez tartozók milyen országból származnak, bár e kombinációban sok esetben kitűnik az adatok bizonytalan volta. A tótok közül például (a háború előtti területet véve) töb-

ben (320.849) származnak Ausztriából, mint Magyarországból (287.508), ami teljesen lehetetlen, mert a tótok majdnem kizárólag a régi Magyarország területén laktak. Valószínű, hogy 1920-ban a morvákat, akiket külön nemzetiségnek vettek fel, számították tévesen a tótokhoz.

E tanulmány szempontjából fontos az amerikai népszámlálásnak az a kérdése, mely a 10 éven felüli külföldön született fehéreknek és a 10 éven felüli színeseknek az angol nyelv tudására vonatkozott. 1890-ben még a népszámlálás az összes 10 éven felüliektől kérdezte az angol nyelv tudását, a későbbi népszámlálások e kérdést mindig szűkebb csoportokra szorították. Teljesen összehasonlítható adatok csak a külföldön született 10 éven felüli fehér népességről vannak 1890. óta. A 39. számú összeállítás mutatja be ezeket az adatokat.

39. A külföldön született 10 éven felüli fehérek száma és angol nyelvtudása az Amerikai Egyesült Államokban az 1890—1920. évi népszámlálások szerint.¹⁾

Population blanche, née à l'étranger et ayant plus de 10 ans, des Etats-Unis d'Amérique, au point de vue de la connaissance de l'anglais, d'après les recensements de 1890—1920¹⁾

É v Année	Külföldön született 10 éven felüli fehérek lakosok száma — Nombre de la population blanche née à l'étranger et âgée de plus de 10 ans	Ebből angolul nem tudott Dont ne savent pas l'anglais	
		szám szerint nombres	%
1890	8,786,887	1,371,044	15.6
1900	10,014,256	1,217,280	12.2
1910	12,944,529	2,953,011	22.8
1920	13,497,886	1,488,948	11.0

¹⁾ Idézett Census Vol. II 1250. l. — *Fourteenth Census of the U. S., volume II, p. 1250.*

Látszik, hogy ezeket a számokat elsősorban a bevándorlás tömegesebb, vagy kevésbé tömeges volta dönti el. Még így is meg lehet figyelni az angol nyelv rendkívül gyors térfoglalását a bevándoroltak között. Csupán 1900-ról 1910-re mutatkozik rosszabbodás, mert ebben az évtizedben és különösen annak utolsó éveiben igen erős volt az idegennyelvű (szláv, olasz, zsidó stb.) bevándorlás az Unióba, ezeknek a tömegeknek 1910-ig még nem volt idejük angolul megtanulni. 1920-ig azonban erősen javult az arányszám, mert a bevándorlás a háború folytán nagyon mérséklődött.

Az angolul nem tudók 5 éves korcsoportok szerint is fel vannak dolgozva. Ezek az adatok még érdekesebben mutat-

¹⁾ L. részletesen Fourteenth Census of the U. S. 1920. Vol. II. 973. l.

ják az angol nyelv terjedését a felnőtt korban is. A két utolsó népszámlálás adatait itt adjuk. (L. a 40. számú táblát.)¹⁾

A javulás különösen a fiatalabb generációban rendkívül nagy. Ezeknek a száma ugyanis bevándorlás folytán nem szaporodhatott az utolsó évtizedben.

40. Az angolul nem tudók száma és aránya az Amerikai Egyesült Államokban a külföldön született 10 éven felüli fehér lakosságban korcsoportok szerint 1910-ben és 1920-ban.

*Nombre et proportion des habitants ne sachant pas l'anglais dans la population blanche, née à l'étranger et ayant plus de 10 ans, des États-Unis d'Amérique, suivant les groupes d'âges, en 1910 et 1920.*¹⁾

K o r c s o p o r t G r o u p e s d ' â g e s	Összes szám 1910-ben Nombre total en 1910		Ebből angolul nem tud Dont ne savaient pas l'anglais		Összes szám 1920-ban Nombre total en 1920		Ebből angolul nem tud Dont ne savaient pas l'anglais	
	szám szer. nombres	‰	szám szer. nombres	‰	szám szer. nombres	‰	szám szer. nombres	‰
10—14 éves — ans	358.330		56.405	15.7	331.362		28.149	8.5
15—19 " "	673.761		227.649	33.8	527.942		43.711	8.3
20—24 " "	1,430.381		497.511	34.8	926.844		119.092	12.8
25—29 " "	1,662.696		511.695	30.8	1,454.363		203.676	14.0
30—34 " "	1,505.715		391.254	26.0	1,651.475		210.593	12.8
35—39 " "	1,408.093		301.273	21.4	1,737.805		207.035	11.9
40—44 " "	1,303.475		237.525	18.2	1,428.099		154.877	10.8
45—49 " "	1,146.360		179.383	15.6	1,299.675		132.442	10.2
50—54 " "	923.055		145.482	15.7	1,167.377		107.053	9.2
55—59 " "	693.520		100.696	14.5	908.722		78.121	8.6
60—64 " "	627.583		91.792	14.6	715.731		69.639	9.7
65 éves és idősebb — 65 ans et au-dessus	1,183.349		201.709	17.0	1,328.227		129.445	9.7
Ismeretlen — Inconn.	26.211		10.637	40.6	20.264		5.115	25.2
Összesen (10 éven felüli) — Total (au-dessus de 10 ans)	12,944.529		2,953.011	22.8	13,497.886		1,488.948	11.0

lyokban is erősen terjedt tehát az államnyelv ismerete.

Mindenesetre sokat nyernének ezek az adatok érdekességben, ha az egész lakosságról meg lennének és egyéb jelenségekkel is kombináltatnának, azonkívül ha az angolul nem tudók anyanyelv szerint is részletezhetnének.

Kanada.

Kanadában a nyelv felvételére 1921 óta hasonló módszer áll fenn, mint amelyet Belgiumban láttunk. Kimutatja a kanadai statisztika a csak angolul, csak franciául, továbbá az angolul és franciául beszélők számát, azonkívül az egyéb (nem francia és nem angol) anyanyelvűeket, amennyiben e két főnyelvet, vagy mindkettőt beszélnek, vagy nem. A beszélt nyelveket azonban Kanada csak a legutolsó, 1921. évi népszámlálás alkalmával vette fel. Azelőtt sem a beszélt nyelvet, sem az anyanyelvet nem kérdezte, hanem a szár-

Ha az arányszámokat úgy állítjuk szembe, hogy az ugyanazon évben születettek korcsoportjai kerüljenek egymás mellé, még nyilvánvalóbb az angol nyelv gyors terjedése.

A magyar és finn adatokkal ellentétben Amerikában még a magas korosztá-

mazás szerinti fajt. Hogy mennyire helytelen a származásnak, a fajnak a felvétele a nemzetiség megállapítására, azt éppen Kanada példája mutatja. 1861 óta rendelkezésünkre áll ugyanis Kanada eredeti települőinek, a franciáknak száma. A franciák száma a származás (faj) alapján megállapítva a 41. sz. táblán látható.

41. A francia származásúak száma és aránya Kanadában 1861—1921.

Nombre et proportion des habitants d'origine française au Canada, 1861—1921.

Év Année	Összes lélekszám Populat. totale	Ebből francia származású (fajú) Populat. d'origine (de race) française	
		szám szerint nombres	‰
1861	3,090.561	926.466	30.0
1871	3,485.761	1,082.940	31.1
1881	4,324.810	1,298.929	30.0
1891	4,833.239	¹⁾ 1,404.974	29.1
1901	5,371.315	1,649.371	30.7
1911	7,206.643	2,054.890	28.5
1921	8,788.483	2,452.751	27.9

¹⁾ Idézett Census Vol. II. 1251. 1. — *Fourteenth Census of the U. S., volume II, p. 1251.*

¹⁾ Johnson becslése. — *Evaluation de M. Johnson.*

Ezek szerint az adatok szerint a francia nemzetiségűek számaránya az utolsó 60 év alatt alig változott Kanadában, annak dacára, hogy Franciaországból és francia területekről igen csekély bevándorlás folyik Kanadába, viszont Angolországból és más államokból igen erős a bevándorlás. Tudjuk, hogy a kanadai franciáknak természetes szaporodása, ellentétben európai fajtestvéreikkel, rendkívül magas, ez a magyarázata annak, hogy az egyéb nyelvűek bevándorlása dacára a francia származásúak majdnem meg tudták tartani pozíciójukat.

Az anyanyelvre és nyelvismeretre vonatkozólag első ízben 1921-ről közölt adatok azonban egészen más színben tüntetik fel a dolgot. Anyanyelv szerint ugyanis így oszlott meg a 10 éven felüli lakosság: (L. 42. sz. táblát.)

42. A 10 éven felüli lakosság anyanyelv szerint Kanadában az 1921. évi népszámlálás szerint.
Répartition, suivant la langue maternelle, de la population ayant plus de 10 ans, au Canada, d'après le recensement de 1921.

Anyanyelv <i>Langue maternelle</i>	Számszerint <i>Nombres</i>	%
Angol — <i>anglaise</i>	4,099.246	62·2
Francia — <i>française</i>	1,757.193	26·6
Német — <i>allemande</i>	196.619	3·0
Ukrán-ruthén — <i>ukrainienne-ruthène</i>	85.657	1·3
Zsidó-német — <i>juive-alle.</i>	85.149	1·3
Kínai és japán — <i>chinoise et japonaise</i>	49.238	0·8
Olasz — <i>italienne</i>	42.715	0·6
Norvég — <i>norvégienne</i>	42.424	0·6
Orosz — <i>russe</i>	41.377	0·6
Svéd — <i>suédoise</i>	39.212	0·6
Lengyel — <i>polonaise</i>	38.056	0·6
Egyéb — <i>autres</i>	118.154	1·8
Összesen — <i>Total</i>	6,595.040	100·0

Míg tehát származás (faj) szerint a franciák 27·9%-kal szerepelnek Kanada lakosságában, anyanyelv szerint már csak 26·6%-ot képviselnek, pedig a fenti táblán a több mint 80.000 főnyi indiánok nincsenek is számbavéve, kiknek beszámításával ez az arányszám még alacsonyabb lenne. Viszont az angolok, kik a lakosságnak 55·4%-át teszik származás szerint, az anyanyelvi statisztikában már 62·2%-ot reprezentálnak.

Még jobban kidomborodik az angol nyelv domináló szerepe és gyorsabb terjedése a nyelvismereti statisztikából. (Lásd 43. sz. táblát.)

43. Az angol és a francia nyelv elterjedtsége Kanadában az 1921. évi népszámlálás szerint.
Connaissance de l'anglais et du français au Canada, d'après le recensement de 1921.

Nyelvismeret <i>Langues parlées</i>	Számsz. <i>Nombre des personnes</i>	%
Csak angolul — <i>Seulement anglais</i>	3,916.303	58·6
Angolul és franciául — <i>Anglais et français</i>	1,070.752	16·0
Csak franciául — <i>Seulement français</i>	877.514	13·1
Anyanyelvén ¹⁾ és angolul — <i>Langue maternelle¹⁾ et anglais</i>	634.502	9·5
Anyanyelvén ¹⁾ és franciául — <i>Langue maternelle¹⁾ et français</i>	4.838	0·1
Anyanyelvén ¹⁾ angolul és franciául — <i>Langue mat.¹⁾ anglais et français</i>	43.970	0·7
Csak anyanyelvén ¹⁾ — <i>Langue mat.¹⁾ seulement</i>	134.193	2·0
Összesen: — <i>Total</i> :	6,682.072	100·0
Általában angolul tud — <i>Savaient l'anglais en général</i>	5,665.527	84·8
Általában franciául tud — <i>Savaient le français en général</i>	1,997.074	29·9

¹⁾ Amennyiben az nem angol, vagy francia. — *Si elle n'était ni l'anglais ni le français.*

E kimutatás, bár szintén csak a 10 éven felüliekre vonatkozik, s a 10 éven aluliak beszámításával bizonyára némileg a francia nyelv javára billentené a mérleget, mégis azt jelzi, hogy az angol nyelv elterjedtsége sokkal nagyobb, mint amit a nemzetiség (származás), sőt anyanyelv szerinti arányok mutatnak. Származás szerint ugyanis a kanadai lakosságnak csak 55·4%-a angol eredetű (ideszámítva az ireket és skótokat is) és 62·2% angol anyanyelvű, mégis tisztán csak angolul beszél 58·6%, általában pedig a lakosságnak majdnem 85%-a. S míg francia származásúnak a lakosság 27·9%-a, francia anyanyelvűnek pedig 26·6%-a van kimutatva, csak franciául mindössze 13·1% beszél, általában pedig franciául tud, az angolokat és egyéb nyelvűeket is ideértve, mindössze 29·9%.

Ami az angolok és franciák kölcsönös nyelvismeretét illeti, minthogy az anyanyelv nincs kombinálva a nyelvismerettel, csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani, hogy a 4,099.246 angol közül franciául tud csupán 191.073, azaz: 4·7%, ellenben a franciáknak 1,757.193 főt kitevő számából angolul is beszél 887.789, vagyis 50·5%.

Az angol nyelvnek sokkal nagyobb vonzóereje abból is kitűnik, hogy az egyéb (nem francia) nyelvűek közül aránytala-

nul sokkal többen tanulnak meg angolul, mint franciául. Ha az angolokon és franciákon kívüli többi nemzetiséget összefoglaljuk, kitűnik, hogy ezeknek 817.503-ra rúgó számából nem kevesebb, mint 678.472-en (83,0%) tudnak angolul, ellenben franciául csak 48.808-an (6,0%) beszélnek.

Meg kell jegyezni, hogy a kanadai népszámlálásnak a származásra és az anyanyelvre vonatkozó adatai nem egészen megbízhatók, amit azzal lehet magyarázni, hogy az ottani számlálóbiztosok nem voltak tisztában Európa földrajzi és rendkívül bonyolult néprajzi viszonyaival. Így a faj szerinti származást összekeverték az országgal, amelyből az illető egyén származott, úgyhogy a faji származásnál osztrákokat, belgákat és svájciakat mutatnak ki. Viszont a fajok között szerepelnek a csehek, lengyelek és ukránok is, kiknek más része például osztrák fajúnak van kimutatva, holott ha a háború utáni állapot volt az irányadó, akkor az osztrákok között csak németek szerepelhetnének.

Egészen különös, hogy míg a származás (faj) szerinti részletezés csak „hungarian“-t ismer, addig az anyanyelvi részletezés megkülönbözteti a „hungarian“-t a „magyar“-tól s az előbbit a német, az utóbbit pedig a latin népcsoport után helyezi, holott teljesen kétségtelen, hogy ha valaki anyanyelve gyanánt a „hungarian“-t adja meg, az csak magyar lehet.

Arra a nagy fontosságra való tekintettel, mellyel a nyelvismeret kérdése Kanadában bír, kívánatos lenne, ha az anyanyelv is kombináltatnék a nyelvismerettel, továbbá az adatok nemcsak a 10 éven felüli lakosságra, hanem az egész lakosságra vonatkozólag megállapíthatnának.

Minthogy továbbá Kanadában elég szoros összefüggés van nyelv és a vallás között, a római katolikusok ugyanis többnyire franciák, a protestánsok pedig angolok, igen fontos volna az anyanyelvnek és a nyelvismeretnek a vallással való kombinációja, nem kevésbé érdekes és tanulságos lenne a korcsoportokkal és foglalkozással való kombináció is.

Délafrikai Unió.

A Délafrikai Unióban az 1918. és 1921. évi népszámlálások alkalmával a két hivatalos nyelv, az angol és a holland nyelv ismeretét tudakolták, de csak a fehér lakosságról. Az adatok felvétele és feldolgo-

zása teljesen a belga rendszer szerint készült, azzal a különbséggel mégis, hogy itt a két nyelvet beszélőknél semmiféle adat nincsen arra, hogy azok hogyan oszlanak meg anyanyelv szerint s így a kölcsönös nyelvtudásra vonatkozólag egyáltalán nem áll hozzávetőleges adat sem rendelkezésre. Annyiban tökéletesebb azonban az adatközlés a belga statisztikánál, hogy az adatok az összes lakosságra vonatkoznak és ezen belül meg vannak különböztetve a hét éven aluliak és a hét éven felüliek is.

Minthogy az adatok két népszámlálásról egyöntetű elvek szerint vannak meg, érdekes összehasonlításra nyílik alkalom. Az adatokat a 44. sz. táblán mutatjuk be.

Az angol és a holland nyelv e szerint körülbelül egyenlő erős a Délafrikai Unióban. Úgy az angol, mint a holland nyelven a lakosságnak közel háromnegyed része beszél. Mindkét nyelvet pedig együttesen közel fele érti a fehér lakosságnak. Nagy különbség van azonban a 7 éven aluli és a 7 éven felüli népesség nyelvtudása között. A 7 éven aluli gyermekek között a búrok nagy gyermekbősége következtében sokkal több a hollandnyelvű, mint az angol, míg a 7 éven felüliek között a két nyelv majdnem teljesen egyenlő erővel lép fel.

A két népszámlálás között eltelt három év alatt, amely idő alatt azonban a lakosság majdnem 7%-kal növekedett, elég jelentékeny változás mutatkozik a nyelvismeret tekintetében. A kétnyelvűség nagymértékben terjedt, tehát mind a két nyelvet, az angolt, a hollandot is jóval többen beszélték 1921-ben, mint 1918-ban. A holland nyelv azonban határozottan jobban terjed a lakosság között, mint az angol nyelv; különösen a 7 éven aluli gyermekeknek alakult hátrányosan a helyzet az angolokra nézve. Úgy látszik az angoloknál a gyermeklétszám talán a háború következtében is jóval nagyobb mértékben apadt, mint a búroknál.

Mindenesetre igen érdekesek ezek az adatok, csak az a hibájuk, hogy az anyanyelvet nem tüntetik fel, így a kölcsönös nyelvtudásról és annak fejlődéséről nem tájékoztatnak. Ennek hiányában, mint hogy az adatok azt mutatják, hogy a hollandus nyelv jobban terjed mint az angol, azt is lehetne hinni, hogy az angolok nagyobb mértékben sajátítják el a holland nyelvet, mint megfordítva, ami nem valószínű, holott az igazi ok valószínűleg az,

44. A Délafrikai Unió fehér lakosságának angol és holland nyelvismerete 1918-ban és 1921-ben.

Connaissance de langue anglaise et hollandaise dans la population blanche de l'Union Sudafricaine, en 1918 et 1921.

Koresoportok, nyelvismeret <i>Groupes d'âges, connaissance de langue</i>	1 9 1 8		1 9 2 1	
	számszerint <i>nombres</i>	o/ó	számszerint <i>nombres</i>	o/ó
7 éven aluliak: — Au-dessous de 7 ans:				
Csak angolul — <i>Seulement l'anglais</i>	74.045	27,7	66.417	25,1
Csak hollandul — <i>Seulement le hollandais</i>	129.856	48,6	1.8.779	48,7
Mindkét nyelven — <i>Toutes les deux langues</i>	63.243	23,7	69.482	26,2
7 éven aluliak összesen — <i>Population de moins de 7 ans, au total</i>	267.144	100,0	264.678	100,0
Ebből általában: — <i>Dont savaient en général:</i>				
angolul — <i>l'anglais</i>	137.288	51,4	135.899	51,3
hollandul — <i>le hollandais</i>	193.099	72,3	198.261	74,9
7 éven felüliek: — Au-dessus de 7 ans:				
Csak angolul — <i>Seulement l'anglais</i>	350.194	30,3	315.733	25,2
Csak hollandul — <i>Seulement le hollandais</i>	307.039	26,6	298.575	23,8
Mindkét nyelven — <i>Toutes les deux langues</i>	485.710	42,1	636.264	50,7
Egyik nyelven sem — <i>Aucune de ces langues</i>	5.707	0,5	3.011	0,2
Ismeretlen — <i>Inconnu</i>	5.987	0,5	1.227	0,1
7 éven felüliek összesen — <i>Population de plus de 7 ans, au total</i>	1.154.637	100,0	1.254.810	100,0
Ebből általában: — <i>Dont savaient en général:</i>				
angolul — <i>l'anglais</i>	835.904	72,4	951.997	75,9
hollandul — <i>le hollandais</i>	792.719	68,7	934.839	74,5
Összes fehér lakosság: — Total de la population blanche:				
Csak angolul — <i>Seulement l'anglais</i>	424.239	29,8	382.150	25,2
Csak hollandul — <i>Seulement le hollandais</i>	436.895	30,8	427.354	28,1
Mindkét nyelven — <i>Toutes les deux langues</i>	548.953	38,6	705.746	46,4
Egyik nyelven sem — <i>Aucune de ces langues</i>	5.707	0,4	3.011	0,2
Ismeretlen — <i>Inconnu</i>	5.987	0,4	1.227	0,1
Összesen — Total	1.421.781	100,0	1.519.488	100,0
Ebből általában: — <i>Dont savaient en général:</i>				
angolul — <i>l'anglais</i>	973.192	68,4	1.087.896	71,6
hollandul — <i>le hollandais</i>	985.848	69,4	1.133.100	74,5

hogy a búrok természetes szaporodása jóval erősebb, mint az angoloké, annak dacára, hogy a búrok bevándorlás útján alig kapnak pótlást, míg az angolok, bevándorlása elég jelentékeny, amint ez a születési helyre vonatkozó adatokból is kiténik. Nagy-Britanniában, az Egyesült Államokban és Ausztráliában született ugyanis a Délafrikai Unió fehér lakosságából 173.388, Németalföldön ellenben csak 5.304.

A Délafrikai Unióban szintén van bizonyos összefüggés a vallás és a nyelv között, amennyiben a búrok a holland egyházhoz tartoznak, míg az angolok anglikánok és egyéb protestáns felekezetűek. Itt már a zsidók száma is jelentékeny, több mint 4% a fehér lakosság között. Kíváncsinos volna azért itt is, legalább a fehér lakoságnál az anyanyelvet és a nyelvismeretet a vallással is kombinálni. Ha pozitív adatok hiányában feltételezzük, hogy a hol-

land egyházhoz tartozók (838.000) mind holland anyanyelvűek s még a római katolikusok egyharmadát is ideszámítjuk, úgy a hollandok számát 860.000-re lehet becsülni. Közülük angolul tud körülbelül 433.000, tehát valamivel több mint 50%. Az angolok száma hozzávetőleg 605.000, kik közül azonban holland nyelven csak 223.000, vagyis csak 36,8% beszél. A tulajdonképeni többséget tevő búrok tehát nagyobb arányban sajátítják el az angol nyelvet, mint megfordítva.

A Délafrikai Unió lakosságának csak 22%-át teszik a fehérek, a többi 78% nem európai fajokból áll. Ha a népszámlálás a színesek nyelvére és nyelvismeretére is kiterjeszkednék, bizonyára igen érdekes és tanulságos adatokhoz tudnánk e tekintetben is jutni. A fehér lakoságnál azonban feltétlenül fejlesztendő lenne az anyanyelvi és nyelvismereti statisztika, hogy a mostanál tökéletesebb képet adjon.

IV. Összefoglalás és javaslat.

Szemlénket befejeztük mindazon államok felett, amelyekben nyelvi, vagy nemzetiségi statisztika tudomásunk szerint van. A módszerek és adatok ismertetéséből kitűnik, hogy az a tökéletesnek mondható rendszer, amellyel a magyar statisztika a nemzetiségi és nyelvismereti statisztikát műveli, egyetlen államban sincsen. Bizonyos az, hogy nem minden államban van meg a szüksége annak, hogy a nemzetiségi és nyelvismereti statisztika olyan mértékben és részletességgel műveltesék, mint ahogy az Magyarországon, különösen a világháború előtti időben műveltetett, de a világháború utáni helyzet s azok a kötelezettségek, amelyeket az egyes államok a békeszerződésekben a kisebbségek nyelvi jogainak megóvása tekintetében magukra vállaltak, szinte parancsoló szükségessé teszik, hogy különösen azok az államok, amelyek a világháború folytán jelentékeny számú nemzeti kisebbséghez jutottak, a nemzetiségi statisztikát leglelküsemrebben és a legrészletesebben műveljék. Ez nemcsak a statisztikai tudomány szempontjából fontos, hanem fontos a nemzetek békéje és megnyugvása szempontjából is, mert a kisebbségek nyelvi jogainak tiszteletbentartása csak így ellenőrizhető, ami politikailag a Nemzetek Szö-

vetségének feladata. Viszont a statisztikai tudomány szempontjából a Nemzetközi Statisztikai Intézet van hivatva arra, hogy az egyes államok nemzetiségi statisztikai módszereit felülvizsgálja és a kisebbségek számának megállapítására elégtelennek vagy helytelennek mutató módszerek helyett tökéletesebb és helyesebb módszereket ajánljon.

Mindezeknél fogva *tisztelettel javasolom, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet legközelebbi ülésén foglalkozzék ezzel a kérdéssel* és hozzon olyan határozatot, amellyel ajánlja elfogadásra nemzetiségi és nyelvismereti statisztika tekintetében úgy a felvétel módszerére, mint a feldolgozásra és a közzétételre nézve az általam fentebb ismertetett magyar rendszerét a nemzetiségi és nyelvismereti statisztikának.

Ezzel a Nemzetközi Statisztikai Intézet nemcsak a statisztikai tudománynak tenne nagy szolgálatot, de a tartós béke ügyét is nagy mértékben elősegítené, mert kihúzná a méregfogát azoknak a kölcsönös gyanúsításoknak, amellyel az egyes államok a nemzetiségi statisztika tökéletlensége és ellenőrizhetetlen volta miatt egymást illetik.

Kovács Alajos dr.

Magyarország népmozgalma az 1927. évben.

Mouvement de la population de la Hongrie en 1927.

(Előzetes eredmények. — *Résultats préliminaires*)

Résumé. Pour 1927, les chiffres du mouvement de la population de Hongrie présentent un fléchissement général.

La natalité (25·2 pour 1000) a été inférieure à toutes les années enregistrées par la statistique du mouvement de la population hongroise.

Le nombre des décès par maladies infectieuses a augmenté singulièrement pour la rougeole, la scarlatine, la diphtérie, et surtout pour la grippe. La tuberculose a causé 19.694 décès (2·3 pour 1000 habitants).

Par l'accroissement naturel, la population s'est accrue de 64.378 unités, soit seulement de 7·6 pour 1000.

*

Magyarországon az 1927. évben 75.760 házasságot kötöttek, ami ezer lélekre számítva 8·9-es házassági aránynak felel meg. Itt és a később kö-

vetkező adatainkban is ezúttal először hasonlítjuk össze az előzetes eredményeket az előbbi évek végleges eredményeivel; feltehető, hogy a pótlások beszámítása után az említett házasságkötési arány el fogja érni az 1926. évi magasságát. Tehát a házassadási hajlam nem csappant meg, hanem függetlenül a többi népmozgalmi jelenségtől tartja a régi nivót, mely a legmagasabb házassági arányt feltüntető államok közé emeli Magyarországot.

Szembeötlő jelenség a mondottakkal szemben az, hogy a születések száma az itt feltüntetett öt éven keresztül vizsgálva is, visszaeső tendenciát mutat. Nem akarjuk azt mondani, — bármilyen közelfekvő a gondolat, — hogy a születések számának alakulását döntően befolyásolná a házasságkötések száma, mégis ide kívánczok annak megállapítása, hogy a huzamosabb időn át